<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgements in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અહેવાલયોગ્ય

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં

ફોજદારી અપીલીય હકૂમત

<u>ફોજદારી અરજી નં.૧૦૧૧/૨૦૨૩</u>

જજબીર સિંઘ @જેસ્બિર સિંઘ સામરા @જેસ્બિર અને અન્યે। ..... અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુદ્ધ

રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી ..... સામાવાળા(ઓ)

સહ

<u>ફોજદારી અરજી નં. ૧૦૧૨/૨૦૨૩</u>

<u>ચુકાદો</u>

<u>માનનિય ન્યાયમુર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા</u>.

૧. બંને અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ સંયુક્ત છે અને પડકાર હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા સ્વ–આદેશ માટે પણ છે, તે સંયુક્ત રીતે સુનાવણી માટે

લેવામાં આવ્યા હતા અને આ સંયુક્ત ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૨. સ્પેશિયલ લીવ દ્વારા આ અપીલ ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (ટૂંકમાં, 'આઈપીસી') ની કલમ ૧૨૦–બી, ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૬૭ (ટૂંકમાં, 'યુએપીએ') ની અનુક્રમે કલમ ૧૭,૧૮,૧૮–બી અને ૨૦ અને વિસ્ફોટક પદાર્થ અધિનિયમ, ૧૯૦૮ (ટૂંકમાં, '૧૯૦૮ અધિનિયમ') ની અનુક્રમે કલમ ૪ અને ૫ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ કરવા બદલ દોષિત ઠેરવવામાં આવેલા પાંચ કાચા કામના આરોપીઓના નિર્દેશ પર છે અને ચંદીગઢ ખાતેની હાઈકોર્ટ દ્વારા ૨૬.૦૪.૨૦૨૨ ના સીઆરએ–ડી નં.૪૭/૨૦૨૧ (ઓ & એમ) દ્વારા, ઉચ્ચ અદાલતે અપીલને ફગાવી દીધી હતી અને તેથી આરોપી વ્યક્તિઓને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.

૩. આ અદાલતની વિચારણા માટે આવતા મુખ્ય મુદ્દાઓ નીચે મુજબ ઘડવામાં આવી શકે છેઃ–

(૧) શું આરોપી દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા,૧૯૭૩ (ટૂંકમાં, 'સીઆરપીસી') ની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈઓ હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવા માટે હકદાર છે કે કેમ તે આધાર પર કે ચાર્જશીટ કાયદામાં સૂચવ્યા મુજબ વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર દાખલ કરવામાં આવી હોઈ શકે છે, તેમ છતાં સક્ષમ અધિકારી દ્વારા મંજૂર માન્ય આદેશ વિના ચાર્જશીટ કાયદાની નજરમાં કોઈ ચાર્જશીટ નથી અને તેથી, તે એમ કહેવા જેટલું સારું

છે કે કાયદામાં સૂચવ્યા મુજબ વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર તપાસ એજન્સી દ્વારા કોઈ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી નથી? વધુ સંક્ષિપ્તમાં કહીએ તો, શું સંબંધિત અદાલત સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ના હેતુ માટે કોઈ પણ રીતે ચાર્જશીટની નોંધ લેવાથી બાકાત છે, જે મંજૂરીના માન્ય આદેશની ગેરહાજરીમાં તપાસ એજન્સી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હોઈ શકે છે?

(ii) શું આરોપીઓને ડિફોલ્ટ જામીન મેળવતા અટકાવવા માટે આરોપપત્રની નોંધ લેવી જરૂરી છે કે તપાસ પૂર્ણ થવા માટે માત્ર આરોપપત્ર દાખલ કરવું પૂરતું છે? બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું મંજૂરીની માન્યતા સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ હેઠળ વિચારણા કરવામાં આવે છે?

(iii) યુએપીએ અને ૧૯૦૮ અધિનિયમ હેઠળ આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે મંજૂરી મેળવવામાં ફરિયાદી પક્ષની નિષ્ફળતાને કારણે વિશેષ અદાલત સંજ્ઞાન લેવાની સ્થિતિમાં ન હોઈ શકે, પરંતુ શું આવી નિષ્ફળતા સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈઓનું પાલન ન કરવા સમાન છે જેથી આરોપી ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવા માટે હકદાર બને?

(iv) ઉપર જણાવેલા ગુનાઓ માટે મેજિસ્ટ્રેટ અને મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવાથી, કેસને સેશન કોર્ટ અથવા નિયુક્ત અદાલતમાં સોંપવાથી પછીની તમામ કાર્યવાહીને આ આધાર પર દૂષિત કરવામાં આવશે કે રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી અધિનિયમ, ૨૦૦૮ (ટૂંકમાં, 'એનઆઈએ અધિનિયમ') ની કલમ ૧૬ વિશેષ અદાલતને પોલીસ રિપોર્ટ પ્રાપ્ત કર્યા પછી આરોપીની સુનાવણી માટે તેને પ્રતિબદ્ધ કર્યા વિના કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેવાની સત્તા આપે છે? બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો,

શું તપાસ એજન્સી દ્વારા ઉપરોક્ત ગુના માટે મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં ભૂલ થઈ છે અને સેશન્સ અથવા નિયુક્ત અદાલતમાં નહીં, તે પોતે જ આરોપીને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈઓ હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવાનો અધિકાર આપશે?

૪. ઉપરોક્ત મુદ્દાઓનો જવાબ આપવાના હેતુથી, તારીખો અને ઘટનાઓના નીચેના ઘટનાક્રમની નોંધ લેવી ખૂબ જ જરૂરી છેઃ

(એ) ૦૨.૦૬.૨૦૧૯ ના રોજ સવારે લગભગ ૪.૫૦ વાગ્યે પોલીસ અધિકારીઓની એક ટીમ પેટ્રોલિંગ કરી રહી હતી. પંજાબ રાજ્યના અમૃતસર જિલ્લાના રાજા સાંસીમાં, હર્ષ ચીના, કુક્કરવાલ બસ સ્ટોપમાંથી પસાર થતા વાહનોની તપાસ કરવામાં આવી રહી હતી. તે સમયે શીખ સમુદાયના બે છોકરાઓ નંબર પ્લેટ વગર મોટરસાઇકલ પર મુસાફરી કરતા જોવા મળ્યા હતા. રોકાવાનું કહેવામાં આવતા તેઓ ભાગી ગયા હતા. ભાગવાની પ્રક્રિયામાં, એક વાદળી રંગની થેલી જે પિલિયન રાઇડરના હાથમાં હતી તે નીચે પડી ગઈ. બેગમાંથી એક મોબાઇલ ફોન અને બે હેન્ડ ગ્રેનેડ મળી આવ્યા હતા. આવી સ્થિતિમાં એફઆઈઆર નં.૯૦ ની નોંધણી ૧૯૦૮ના કાયદા હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે પંજાબના અમૃતસર જિલ્લા(ગ્રામીણ) ના પોલીસ સ્ટેશન રાજા સાંસીમાં કરવામાં આવી હતી. આમ, એફઆઈઆર ૦૨.૦૬.૨૦૧૯ ના રોજ નોંધવામાં આવી હતી.

(બી) પંજાબ પોલીસે ૦૫.૦૬.૨૦૧૯ ના રોજ યુએપીએની કલમ ૧૭,૧૮,૧૮–બી અને ૨૦ ઉમેરી.

(સી) ૦૮.૦૬.૨૦૧૯ ના રોજ, આરોપી જસબીર સિંહ અને વરિંદર સિંહની પંજાબ પોલીસ દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

(ડી) ૨૭.૦૭.૨૦૧૯ ના રોજ, સુખપ્રીત સિંહ ઉર્ફે બુદા (આરોપી નં. ૮) ને તાત્કાલિક એફઆઈઆરમાં આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો અને આઈપીસીની કલમ ૧૨૦–બી હેઠળ ગુનો ઉમેરવામાં આવ્યો હતો.

(ઈ) ૧૮.૦૮.૨૦૧૯ ના રોજ, અપીલકર્તા નં. ૩ કુલબીર સિંહ ઉર્ફે કુલબીર અને અપીલકર્તા નં.૪ દર્શન સિંહની પત્ની મંજીત કૌર (સીએલઆર એ.નં.૧૦૧૧/૨૦૨૩ ના અપીલકર્તાઓ) ની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદી પક્ષનો કેસ છે કે કુલબીર સિંહ અને મંજીત કૌર સંબંધિત સમયે કંબોડિયામાં રહેતા હતા.હરમીત સિંહ અને કુલવિંદર સિંહને પણ આરોપી બનાવવામાં આવ્યા હતા.

(એફ) ૦૪.૦૯.૨૦૧૯ ના રોજ, પંજાબ પોલીસે એડિશનલ સેશન્સ જજ, અમૃતસર સમક્ષ યુએપીએની કલમ ૪૩ડી(૨)(બી) ની જોગવાઈ હેઠળ તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે સમય વધારવા માટે અરજી કરી હતી. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે મુદત લંબાવવાની અરજી ધરપકડની તારીખથી ૯૦ દિવસની મુદત પૂરી થવાના બે દિવસ પહેલા દાખલ કરવામાં આવી હતી.યુએપીએની કલમ ૪૩ડી(૨)(બી) સક્ષમ અદાલતને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ હેઠળ ૯૦ દિવસનો સમયગાળો ૧૮૦ દિવસ સુધી લંબાવવાની સત્તા આપે છે.

(જી) ૦૭.૦૯.૨૦૧૯ ના રોજ, તરણબીર સિંહ (સીઆરએલ એ. નં. ૨૦૧૨/૨૦૨૩ ના અપીલકર્તા) ને તાત્કાલિક એફઆઈઆરમાં આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. સંબંધિત સમયે તરણબીર સિંહ મલેશિયામાં રહેતા હતા.

(એચ) ૧૧.૦૯.૨૦૧૯ ના રોજ તરણબીર સિંહની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

(આઇ) ૧૭.૦૯.૨૦૧૯ ના રોજ, એડિશનલ સેશન્સ જજ, અમૃતસરએ તપાસ પૂર્ણ કરવાનો સમયગાળો ૯૦ દિવસથી વધારીને ૧૮૦ દિવસ કર્યો હતો. આ તબક્કે એ નોંધવું યોગ્ય છે કે તમામ આરોપી વ્યક્તિઓને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા એક્ષ્ટેઇન્શન આપવામાં આવ્યું હતું.

(જે) ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ના રોજ, સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ અંતિમ અહેવાલ તપાસ એજન્સી દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો અને સબ–ડિવિઝનલ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, અજનાલાની અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અહેવાલ (ચાર્જશીટ) ઉપરોક્ત ગુના માટે એફઆઈઆર નંબર ૯૦ ના સંબંધમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત સમક્ષ એક સંયુક્ત ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી.આરોપી નં. ૧ અને ૨ ની અનુક્રમે ૦૮.૦૬.૨૦૧૯ ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી તેથી ચાર્જશીટ તેમની ઔપચારિક ધરપકડની તારીખથી ૧૬૧મા દિવસે રજૂ કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય. આરોપી નં. ૩ અને ૪ ની ધરપકડ ૧૮.૦૮.૨૦૧૯ ના રોજ કરવામાં આવી

હતી; તેમના ધરપકડ પછીના ૯૦ દિવસની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી, અને આરોપી નં.૫ જેની ૧૧.૦૯.૨૦૧૯ ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, તે તેની ધરપકડના ૬૬ દિવસની અંદર દાખલ કરવામાં આવી હતી. આમ, જ્યાં સુધી અપીલકર્તા નં. ૧ અને ૨ને સંબંધિત છે, ૧૮૦ દિવસના વિસ્તૃત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

(કે) ૧૬.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ, એસ. ડી. જે. એમ., અજનાલાએ તમામ આરોપી વ્યક્તિઓની કાર્યવાહી સ્થગિત કરી.

(એલ) ૨૦.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ, એસ.ડી.જે.એમ., અજનાલાએ ૨૫.૧૧.૨૦૧૯ સુધી કાર્યવાહી મુલતવી રાખી હતી.

(એમ) ૨૫.૧૧.૨૦૧૯ના રોજ, એસ. ડી. જે. એમ., અજનાલાએ સીઆરપીસીની કલમ ૨૦૯ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સેશન્સ કોર્ટને આ કેસ સોંપ્યો હતો, કારણ કે ગુનાઓ ફક્ત સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ ચલાવવામાં આવતા હતા.આગામી તારીખ ૦૬.૧૨.૨૦૧૯ નક્કી કરવામાં આવી હતી.

(એન) ૦૬.૧૨.૨૦૧૯ ના રોજ, એડિશનલ સેશન્સ જજ, અમૃતસર, ફક્ત સંજ્ઞાન લીધા વિના કેસ નોંધ્યો.

(ઓ) ૨૨.૦૨.૨૦૨૦ના રોજ, એન.આઇ.એ., નવી દિલ્હીએ ભારત સરકાર, ગૃહ મંત્રાલયના અનુપાલનમાં યુએપીએ કલમ ૧૭, ૧૮, ૧૮બી અને ૨૦ હેઠળ આરસી–૦૭/૨૦૨૦/એનઆઇએ/ડીએલઆઇ તરીકે ત્વરિત કેસની પુનઃ નોંધણી કરી, ૨૦૧૯ ની એફઆઇઆર નંબર ૯૦ માં સીટીસીઆર ડિવિઝન ઓર્ડર નંબર ૧૧૦૧૧/૨૨/૨૦૨૦/એનઆઇએ તારીખ ૨૦.૦૨.૨૦૨૦.

(પી) ૦૯.૦૩.૨૦૨૦ ના રોજ, અધીક ન્યાયધીશ, સીબીઆઈ પંજાબ, એસએએસ નગર, મોહાલીએ એડિશનલ સેશન્સ જજ, અમૃતસરની અદાલતમાંથી સમગ્ર ફાઇલ પ્રાપ્ત કરી.આ રીતે, ફરિયાદી પક્ષ આખરે એન. આઈ. એ./યુ. એ. પી. એ. હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતમાં સ્થાનાંતરિત થયો.

(ક્યુ) ૨૬.૧૦.૨૦૨૦ ના રોજ, અમૃતસરના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે ૧૯૦૮ ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરી આપી.

(આર) ૧૨.૧૧.૨૦૨૦ ના રોજ, વિશેષ ન્યાયાધીશ, એનઆઈએએ નોંધ્યું હતું કે ૧૯૦૮ અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ માટે આરોપી વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે અને યુએપીએ હેઠળ મંજૂરીની રાહ જોવાઈ રહી છે.

(એસ) ૧૪.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ, યુએપીએની કલમ ૪૩ડી હેઠળ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીન માટેની અરજી વિશેષ ન્યાયાધીશ એનઆઈએ, એસએએસ નગર, મોહાલી સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી, આવશ્યકપણે આ

આધાર પર કે ચાર્જશીટ ૧૮૦ દિવસની વિસ્તૃત અવધિમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી, તેમ છતાં યુએપીએ હેઠળ મંજૂરીના અભાવને કારણે તેને અપૂર્ણ ગણાવી શકાય છે. આવા સંજોગોમાં સ્થિતિ એવી હતી કે જાણે કોઈ ચાર્જશીટ ન હોય.

(ટી) ૧૬.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ, ફરિયાદી પક્ષે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ૧૯૦૮ અધિનિયમ હેઠળ અમૃતસરના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા જારી કરાયેલ મંજૂરી આપવાનો આદેશ રજૂ કર્યો.

(યુ) ૧૭.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ, એનઆઈએએ આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ડિફોલ્ટ જામીન માટે દાખલ કરેલી અરજી પર તેનો જવાબ દાખલ કર્યો હતો.

(વી) ૧૭.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ, વિશેષ અદાલતે આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ડિફોલ્ટ જામીન માંગતી અરજીને આ આધાર પર નકારી કાઢી હતી કે ચાર્જશીટ પહેલેથી જ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

(ડબલ્યુ) ૦૬.૦૧.૨૦૨૧ ના રોજ, પંજાબ સરકારે યુએપીએ હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરી આપી.

(એક્ષ) ૦૭.૦૧.૨૦૨૧ ના રોજ, વિશેષ અદાલતે પંજાબ સરકારના ગૃહ વિભાગ પાસેથી યુએપીએ હેઠળ મંજૂરીની રસીદ સ્વીકારી.

(વાય) ૧૮.૦૧.૨૦૨૧ ના રોજ, અપીલકર્તાઓએ ડિફોલ્ટ જામીન અરજીને નકારી કાઢતાં વિશેષ અદાલત દ્વારા ૧૭.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશ સામે પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી હતી.

(ઝેડ) ૧૭.૦૩.૨૦૨૧ ના રોજ, ભારત સરકારે, અપીલકર્તાઓ સામે કાર્યવાહી કરવા માટે યુએપીએની કલમ ૪૫ (૧) હેઠળ મંજૂરી આપી.

(એએ) ૨૨.૦૩.૨૦૨૧ ના રોજ, એનઆઈએ દ્વારા વિશેષ ન્યાયાધીશ, એનઆઈએ, પંજાબ સમક્ષ પૂરક ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં કાર્યવાહી માટે સંબંધિત મંજૂરીઓ પણ હતી.

(એબી) ૦૫.૦૪.૨૦૨૧ ના રોજ, વિશેષ અદાલત, એનઆઈએએ ઉપરોક્ત ગુનાઓની નોંધ લીધી અને આરોપી વ્યક્તિઓને નોટિસ જારી કરી.

(એસી.) ૦૬.૦૯.૨૦૨૧ ના રોજ, વિશેષ અદાલતે આરોપી વ્યક્તિઓ સામે આરોપ નક્કી કરવા માટે આગળ વધ્યા.

(એડી) ૨૬.૦૪.૨૦૨૨ ના રોજ, પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટે ડિફોલ્ટ જામીનની અરજીને નકારી કાઢવાના વિશેષ અદાલતના આદેશ સામે અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલને ફગાવી દીધી હતી.

૫. તેને વધુ સ્પષ્ટ બનાવવા માટે, અમે તારીખો અને ઘટનાઓના ઉપરોક્ત ઘટનાક્રમને નીચે મુજબ આપીએ છીએઃ

(i) ૦૨.૦૬.૨૦૧૯–એફઆઈઆર નોંધવામાં આવી હતી;

(ii) ૦૮.૦૬.૨૦૧૯–પ્રથમ અને બીજા અપીલકર્તાઓની ધરપકડ;

(iii) ૧૮.૦૮.૨૦૧૯–ત્રીજા અને ચોથા અપીલકર્તાની ધરપકડ;

(iv) ૧૧.૦૯.૨૦૧૯–તરણબીર સિંહ (સીઆરએલ એ. નં.૧૦૧૨/૨૦૨૩ના અપીલકર્તા) ની ધરપકડ.

(v) ૧૭.૦૯.૨૦૧૯–તપાસનો સમયગાળો ૯૦ થી ૧૮૦ દિવસ સુધી લંબાવવો;

(vi) ૧૫.૧૧.૨૦૧૯–ચાર્જશીટ રજૂ;

(vii) ૧૪.૧૨.૨૦૨–ડિફૉલ્ટ જામીન માટે અરજી;

(viii) ૧૬.૧૨.૨૦૨૦– ૨૬.૧૦.૨૦૨૦નો મંજૂરી આદેશ ૧૯૦૮ ના અધિનિયમ હેઠળ દાખલ;

(ix) ૦૬.૦૧.૨૦૨૧– યુએપીએ હેઠળ મંજૂરીનો આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો;

(x) ૧૭.૦૩.૨૦૨૧–એનઆઈએને તપાસ ટ્રાન્સફર કર્યા પછી યુએપીએની કલમ ૪૫ (૧) હેઠળ ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા મંજૂરી; અને

(xi) ૨૨.૦૩.૨૦૨૧–એનઆઈએ દ્વારા પૂરક ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી છે.ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, અપીલકર્તાઓ (મૂળ આરોપી વ્યક્તિઓ) હાલની અપીલ સાથે આ અદાલત સમક્ષ હાજર છે.

<u>આરોપીઓ તરફે રજૂઆતો</u>

૭. સંબંધિત અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વિદ્વાન શ્રી કોલિન ગોન્સાલ્વિસ અને વિદ્વાન વકીલ શ્રી સત્ય મિત્રાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે ઉચ્ચ અદાલતે અપીલકર્તાઓને ડિફોલ્ટ જામીનનો લાભ આપવાનો ઇનકાર કરીને ગંભીર ભૂલ કરી હતી.

૮. બંને વિદ્વાન વકીલોના જણાવ્યા અનુસાર, મંજૂરી વિના દાખલ કરવામાં આવેલી ચાર્જશીટ એક અપૂર્ણ ચાર્જશીટ છે અને આવા અપૂર્ણ ચાર્જશીટના આધારે કોઈ સંજ્ઞાન લઈ શકાતું નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અંતિમ અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવે છે જેથી સંબંધિત અદાલત ગુનાની નોંધ લેવી જોઈએ કે નહીં તે અંગે પોતાનું મંતવ્ય રજુ કરી શકે. આરોપી વ્યક્તિઓ વતી રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતનો સરવાળો અને સાર એ છે કે આંશિક ચાર્જશીટ હોઈ શકે નહી. મંજૂરી વિના દાખલ કરવામાં આવેલી ચાર્જશીટ એક અપૂર્ણ ચાર્જશીટ છે અને સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) ના અર્થમાં પોલીસ રિપોર્ટની જરૂરિયાતને પૂર્ણ કરતી નથી. આવી ચાર્જશીટ પણ સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ની પેટા કલમ (૫) સાથે સુસંગત નહીં હોય.

૯. આવા અપૂર્ણ આરોપપત્રનો ઉપયોગ પોલીસ દ્વારા કાયદાકીય/ડિફોલ્ટ જામીન માંગતી અરજીને હરાવવા માટે સાધન અથવા ઉપકરણ તરીકે કરી શકાતો નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે યુએપીએ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ચાર્જશીટ તમામ રીતે સંપૂર્ણ

હોવી જોઈએ. બંને વિદ્વાન વકીલોએ એ હકીકત પર ભાર મૂક્યો હતો કે સંબંધિત અદાલતને સંજ્ઞાન લેવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે ચાર્જશીટ સાથે મંજૂરીનો આદેશ હોવો આવશ્યક છે.

૧૦. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે યુએપીએ હેઠળના કેસો સાથે સામાન્ય ફોજદારી કેસોની સરખામણી કરવાની વાત આવે છે ત્યારે તપાસ એજન્સી દ્વારા માત્ર પુરાવા એકત્ર કરવા પૂરતા નથી. જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિયુક્ત અધિકારી દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા તથ્યોની તપાસ કરવામાં ન આવે અને આવી સત્તા તેનો અહેવાલ સુપરત ન કરે ત્યાં સુધી તપાસ પૂર્ણ હોવાનું કહી શકાતું નથી.

૧૧. અમારું ધ્યાન બંને વિદ્વાન વકીલો દ્વારા ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) (ભલામણ અને કાર્યવાહીની મંજૂરી) નિયમો, ૨૦૦૮ (ટૂંકમાં, 'નિયમો ૨૦૦૮') ના અનુક્રમે નિયમો ૩ અને ૪ તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું, જે સત્તા દ્વારા ભલામણ કરવા માટે સમય મર્યાદા અને ત્યારબાદ કાર્યવાહીની મંજૂરી માટે સમય મર્યાદા પ્રદાન કરે છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે યુએપીએ અને તેના હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો ૨૦૦૮ની જોગવાઈઓ મંજૂરીની માન્યતાને સમયબદ્ધ બનાવે છે.

૧૨. બંને વિદ્વાન વકીલો દ્વારા ભારપૂર્વક રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઉપર ઉલ્લેખિત નિયમો ૨૦૦૮ ના અનુક્રમે નિયમો ૩ અને ૪ સાથે વાંચીને ૯૦ થી ૧૮૦ દિવસનો સમય લંબાવવો, મંજૂરીની માન્યતાને ફરજિયાત સમયબદ્ધ બનાવે છે. તે જ માત્ર એક નિષ્કર્ષ

તરફ દોરી જાય છે કે મંજૂરીના આદેશને અંતિમ અહેવાલ ગણવા માટે તેની સાથે હોવો આવશ્યક છે.

૧૩. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ કેસમાં ચાર્જશીટ ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી, તેથી તપાસ એજન્સી દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રી સક્ષમ અધિકારી દ્વારા ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ જ પ્રાપ્ત થવી જોઈએ.સક્ષમ અધિકારીનો અહેવાલ સાત દિવસ પછી તૈયાર થવો જોઈએ, એટલે કે, ૨૨.૧૧.૨૦૧૯ સુધીમાં.નિયમ ૪ ને ધ્યાનમાં રાખીને, મંજૂરી ૨૯.૧૧.૨૦૧૯ સુધીમાં આપવામાં આવી હોવી જોઈએ.જો કે, બંને વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, રિપોર્ટ ફક્ત ૧૨.૦૩.૨૦૨૧ના રોજ એટલે કે એક વર્ષ અને ત્રણ મહિનાના વિલંબ પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. મંજૂરી ૧૭.૦૩.૨૦૨૧ ના રોજ આપવામાં આવી હતી, એટલે કે, ૧૮૦ દિવસના સમયગાળા પછી જે ૧૦.૦૩.૨૦૨૦ ના રોજ સમાપ્ત થઈ ગઈ હતી.ડિફોલ્ટ જામીન અરજી ૧૪.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

૧૪. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ૨૨.૦૧.૨૦૨૦ ના રોજ તપાસ સંભાળ્યા પછી એનઆઈએ પાસે ૧૮૦ દિવસની મર્યાદા સમાપ્ત થાય તે પહેલાં યોગ્ય મંજૂરી દાખલ કરવા અથવા રેકોર્ડ પર મૂકવા માટે ૪૯ દિવસ બાકી હતા.ડિફોલ્ટ જામીન અરજી ૧૪.૧૨.૨૦૨૦ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી.મંજૂરી, જે ફક્ત ૧૭.૦૩.૨૦૨૧ ના રોજ આપવામાં આવી હતી, તે ઉપર ઉલ્લેખિત ૨૦૦૮ ના નિયમોના અનુક્રમે નિયમો ૩ અને ૪ દ્વારા નિર્ધારિત સમયગાળાને ધ્યાનમાં રાખીને ૨૯.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ આપવામાં આવી

હોવી જોઈએ. આવા સંજોગોમાં, બંને વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે આવી વિલંબિત મંજૂરી અન્યથા માન્ય હોવા છતાં આરોપી વ્યક્તિઓના ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવાના અસમર્થનીય અધિકારને હરાવી શકે નહીં.

૧૫. આરોપી વ્યક્તિઓ વતી હાજર રહેલા બંને વિદ્વાન વકીલો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતનો બીજો ભાગ એ છે કે ચાર્જશીટ એસ. ડી. જે. એમ., અજનાલાની અદાલતમાં દાખલ કરી શકાતી ન હતી કારણ કે એન. આઈ. એ. હેઠળની કાર્યવાહી માત્ર એન. આઈ. એ. અધિનિયમની કલમ ૨૨ હેઠળ સૂચિત વિશેષ અદાલતમાં હાથ ધરવામાં આવે છે. જો કોઈ વિશેષ અદાલત સૂચિત ન હોય તો સત્ર ન્યાયાધીશ સમક્ષ.જો કે, કોઈ પણ સંજોગોમાં, મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરી શકાતી ન હતી.એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે એનઆઈએ અધિનિયમની કલમ ૧૬ અને એનઆઈએ અધિનિયમની કલમ ૨૨ને ધ્યાનમાં રાખીને, સીઆરપીસીની કલમ ૧૯૩ની જોગવાઈઓ અમલમાં આવશે નહીં.એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ત્યારબાદ મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત અને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં તપાસ એજન્સીની ભૂલ, કેસને સેશન્સની અદાલતમાં સોંપવો એ એનઆઈએ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને યુએપીએની જોગવાઈઓથી સંપૂર્ણપણે વિપરીત છે, જેણે પછીની તમામ કાર્યવાહીને અધિકારક્ષેત્ર બહારની ગણાવી હતી અને તેથી, રદબાતલ કરી હતી.

૧૬. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના સમર્થનમાં, નીચેના કેસ કાયદા પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છેઃ

(i) **ફખરી આલમ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૨૧** એસસીસી ઓનલાઇન ૫૩૨

(ii) **અબ્દુલ અઝીઝ પી.વી. અને અન્યો વિરુદ્ધ રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી,** (૨૦૧૪) ૧૬ એસસીસી ૫૪૩

(iii) **ચિત્રા રામકૃષ્ણ વિ. સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન,** (૨૦૨૨) એસસીસી ઓનલાઇન ડેલ ૩૧૨૪

(iv) **રામભાઈ નાથાભાઈ ગઢવી અને અન્યો વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, (૧૯૯૭)** ૭ એસસીસી ૭૪૪

(v) **અશરફખાન વિ. ગુજરાત રાજ્ય, (૨૦૧૨)** ૧૧ એસસીસી ૬૦૬

(vi) **બિક્રમજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૨૦૨૦)** ૧૦ એસસીસી ૬૧૬

૧૭. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, બંને વિદ્વાન વકીલે પ્રાર્થના કરી હતી કે તેમની અપીલમાં યોગ્યતા હોવાથી, તેમને મંજૂરી આપી શકાય અને આરોપી વ્યક્તિઓને ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે.

<u>એન. આઈ. એ./યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વતી રજૂઆતો</u>

૧૮. બીજી બાજુ, એ. એસ. જી. શ્રી સંજય જૈને બંને અપીલોનો ઉગ્ર વિરોધ કરતા રજૂઆત કરી હતી કે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળનો અસમર્થનીય અધિકાર આરોપીને ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે જ્યારે ચાર્જશીટ તેમાં નિર્ધારિત સમયની અંદર અથવા વિશેષ કાયદા હેઠળ સક્ષમ અદાલત દ્વારા લંબાવવામાં આવેલા સમયની અંદર દાખલ કરવામાં ન આવે.તેઓ રજૂઆત કરશે કે જો ઉપરોક્ત સમયની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવે અથવા સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ અરજીને પ્રાધાન્ય આપતા પહેલા ચાર્જશીટ

દાખલ કરવામાં આવે તો અધિકાર ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં. શ્રી જૈને (૧૯૯૪) ૫ એસસીસી ૪૧૦ (પેરા ૪૮ અને ૫૩ (૨) (બી)) માં નોંધાયેલા **સંજય દત્ત વિરુદ્ધ રાજ્ય**ના કેસમાં અને **સીરિયસ ફ્રોડ ઇન્વેસ્ટિગેશન ઓફિસ વિરુદ્ધ રાહુલ મોદી અને અન્યોના** (૨૦૨૨) એસસીસી ઓનલાઇન ૧૫૩ (પેરા ૧૬) માં નોંધાયેલા કેસમાં આ અદાલતના બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણય પર આધાર રાખીને તેમની રજૂઆતને મજબૂત કરવાની માંગ કરી હતી.

૧૯. શ્રી જૈને ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે આરોપી વ્યક્તિઓ વતી રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતમાં કોઈ યોગ્યતા નથી કે યુએપીએ અથવા ૧૯૦૮ અધિનિયમ હેઠળ જરૂરી મંજૂરી વિના ચાર્જશીટ અપૂર્ણ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શ્રી જૈનના જણાવ્યા અનુસાર, આરોપી વ્યક્તિઓ વતી કરવામાં આવેલી દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા નથી કે ચાર્જશીટ ૧૮૦ દિવસના સમયગાળામાં દાખલ કરવામાં આવી હોવા છતાં, તે મંજૂરી વિના હોવા છતાં, તે કહી શકાય વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ ન કરવા જેટલું સારું છે.

૨૦. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, શ્રી જૈને આ કોર્ટનું ધ્યાન નીચેના પાસાઓ તરફ દોર્યું હતું:

એ. કેટલાક કાયદામાં, કાર્યવાહી માટે મંજૂરી આપવાની કાર્યવાહી તપાસ એજન્સી સિવાય અન્ય સત્તાધિકારીને સોંપવામાં આવી છે અને તેથી આવી મંજૂરી આપવી તે તપાસ એજન્સીના કાર્યક્ષેત્રમાં નથી.

બી. હાલનાં કેસમાં, રાજ્ય તપાસ એજન્સી (એસ. આઈ. એ.) દ્વારા પ્રથમ ચાર્જશીટ દાખલ કરતી વખતે, એસ. આઈ. એ. એ પહેલેથી જ યોગ્ય સરકારો પાસેથી કાર્યવાહી માટે મંજૂરી માંગી હતી.

સી. નાની નોંધ ૦૫.૦૪.૨૦૨૧ ના રોજ વિશેષ અદાલત એનઆઈએ/યુએપીએ દ્વારા લેવામાં આવી હતી, ૧૯૦૮ અધિનિયમ અને યુએપીએ હેઠળની મંજૂરીઓ યોગ્ય સરકારો દ્વારા આપવામાં આવી હતી અને કોર્ટને જાણ કરવામાં આવી હતી, જે ઉપર દર્શાવેલ સમયરેખા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ડી. કાર્યવાહી માટે મંજૂરી આપવાનો પ્રશ્ન માત્ર સંજ્ઞાન લેવાના તબક્કે જ સુસંગત છે, જે તપાસના તબક્કાથી સંપૂર્ણપણે અલગ તબક્કો છે.[**સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય,** (૨૦૧૩) ૩ એસસીસી ૭૭ @ પેરાઝ ૧૭–૧૯ પર નિર્ભર્તા રાખવામાં આવી છે]

૨૧. શ્રી જૈને રજૂઆત કરી હતી કે કેટલાક આરોપીઓને ફરાર જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી, ચાર્જશીટ ફાઇલ કરવા માટે સમય લંબાવવાની વિનંતી તપાસ એજન્સી દ્વારા ૦૪.૦૯.૨૦૧૯ (i.e., ૯૦ દિવસના સમયગાળાની અંદર) કરવામાં આવી હતી, કહેવાતી અરજી આખરે ૧૭.૦૯.૨૦૧૯ ના રોજ સાંભળવામાં આવી હતી અને સુનાવણી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ હતી કારણ કે તમામ આરોપી વ્યક્તિઓનું યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ

કરવામાં આવ્યું હતું અને આરોપી વતી દલીલો તેમજ કાર્યવાહી સમય લંબાવવાની અરજી પર સાંભળવામાં આવી હતી.

૨૨. શ્રી જૈને વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે રાજ્ય પોલીસ દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને તેને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય પોલીસે ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ જેએમએફસી સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરવાની કાર્યવાહી હાથ ધરી હતી, જ્યાં આરોપી વ્યક્તિઓને તેમની ધરપકડ સમયે પ્રથમ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેને ધ્યાનમાં રાખીને, મૂળ ચાર્જશીટ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી, જે સંબંધિત સમયે આરોપી વ્યક્તિઓની કસ્ટડી હતી અને તેથી, તેને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ નું પાલન ન હોવાનું કહી શકાય નહીં. [**સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા) @ પારાઝ ૧૩–૧૭ અને રાહુલ મોદી (સુપ્રા) @ પારાઝ ૧૬]

૨૩. શ્રી જૈને વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે આ કેસ આખરે સેશન કોર્ટને સોંપવામાં આવ્યો હતો અને અંતે એનઆઈએ/યુએપીએ માટે રચાયેલી વિશેષ અદાલતને સોંપવામાં આવ્યો હતો (એનઆઈએ દ્વારા ૨૨.૦૨.૨૦૨૦ ના રોજ તપાસ હાથ ધર્યા બાદ એનઆઈએ દ્વારા આરસી–૦૭/૨૦૨૦/એનઆઈએ/ડીએલઆઈ તરીકે ફરીથી નોંધણી કરવામાં આવી હતી) અને અંતે કાર્યવાહીની મંજૂરીની તપાસ કર્યા પછી જ વિશેષ અદાલત દ્વારા પણ સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું.૧૯૦૮ અધિનિયમ હેઠળ મંજૂરી ૨૬.૧૦.૨૦૨૦ ના રોજ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, અમૃતસર દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ હતી, જે ૧૨.૧૧.૨૦૨૦ ના રોજ વિશેષ ન્યાયાધીશ, એનઆઈએ દ્વારા યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવી હતી. પંજાબ સરકાર દ્વારા યુએપીએ હેઠળ

મંજૂરી ૦૬.૦૧.૨૦૨૧ ના રોજ આપવામાં આવી હતી.વિશેષ અદાલતે ૦૭.૦૧.૨૦૨૧ ના રોજ તે જ રેકોર્ડ કર્યું હતું.વધુમાં, ભારત સરકારે ૧૪.૦૩.૨૦૨૧ ના રોજ યુએપીએ ની કલમ ૪૫ (૧) હેઠળ મંજૂરી આપી હતી.

૨૪. છેલ્લે, શ્રી જૈને ધ્યાન દોર્યું હતું કે તમામ આરોપીઓની સુનાવણી ચાલી રહી છે અને અત્યાર સુધીમાં બાર સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે. આરોપી વ્યક્તિઓ રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાને લગતા ખૂબ જ ગંભીર ગુનાઓ માટે સુનાવણીનો સામનો કરી રહ્યા છે.જો આરોપી વ્યક્તિઓને પ્રતિબંધોની કાયદેસરતા અને માન્યતા અથવા સંજ્ઞાન લેવાની રીત અને રીત અંગે કંઈ કહેવાનું હોય તો આવા મુદ્દાઓ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ઉઠાવી શકાય છે.શ્રી જૈનના જણાવ્યા અનુસાર, આ સમયે આરોપી વ્યક્તિઓ માટે એવું કહેવાનો કોઈ અવકાશ નથી કે તેમને ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે.

<u>કેટલીક સંબંધિત વૈધાનિક જોગવાઈઓ</u>

૨૫. બંને પક્ષો દ્વારા પ્રચાર કરાયેલી હરીફ રજૂઆતો પર ધ્યાન આપતા પહેલા, આપણે સીઆરપીસી, યુએપીએ, ૧૯૦૮ અધિનિયમ અને એનઆઈએ અધિનિયમની કેટલીક સંબંધિત કાયદાકીય જોગવાઈઓ પર ધ્યાન આપવું જોઈએ.

૨૬. અગાઉની ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૮૯૮ (ટૂંકમાં, 'સીઆરપીસી, ૨૬. ૧૯૯૮'), કલમ ૧૬૭ એ ગુનાની તપાસ ૨૪ કલાકની અંદર પૂર્ણ ન થાય તેવી ઘટનામાં અનુસરવાની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરી હતી.સીઆરપીસી, ૧૮૯૮ માં કલમ ૧૬૭, ગુનાની

પ્રકૃતિ અથવા સજાને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ૨૪ કલાકની અંદર અથવા ૧૫ દિવસની અંદર તપાસના નિષ્કર્ષ પર આધારિત હતી.

૨૭. ભારતના કાયદા પંચે તેના ૪૧મા અહેવાલમાં તપાસ પૂર્ણ કરવા માટેની સમયમર્યાદા વધારીને ૬૦ દિવસ કરવાની ભલામણ કરી હતી.નવા સીઆરપીસીએ કાયદા પંચની ભલામણને અમલમાં મૂકી હતી.અધિનિયમિત કલમ ૧૬૭માં ગુનાની પ્રકૃતિ અથવા સજાને ધ્યાનમાં લીધા વિના ૬૦ દિવસની સમયમર્યાદા પૂરી પાડવામાં આવી છે.વર્ષ ૧૯૭૮માં કલમ ૧૬૭માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.કલમ ૧૬૭ (૨) જે હાલમાં પ્રવર્તમાન કેસ માટે સુસંગત છે તે નીચેની અસરથી છેઃ

> *૧૬૭ (૨). મેજિસ્ટ્રેટ કે જેમની પાસે આ કલમ હેઠળ આરોપી વ્યક્તિને મોકલવામાં આવે છે, પછી ભલે તે કેસની સુનાવણી કરવા માટે તેની પાસે અધિકારક્ષેત્ર હોય કે ન હોય, તે મેજિસ્ટ્રેટ સમયાંતરે, જેમ કે મેજિસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેવી કસ્ટડીમાં આરોપીની અટકાયતને સંપૂર્ણ રીતે પંદર દિવસથી વધુ ન હોય તેવી મુદત માટે અધિકૃત કરી શકે છે; અને જો તેની પાસે કેસ ચલાવવા અથવા તેને ટ્રાયલ માટે મોકલવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, અને વધુ અટકાયતને બિનજરૂરી માને છે, તો તે આરોપીને આવા અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાનો આદેશ આપી શકે છેઃ*

પૂરી પાડવામાં આવેલ છે કે –

(અ) મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી વ્યક્તિની અટકાયતને, પોલીસની કસ્ટડી સિવાય, પંદર દિવસની મુદતની બહાર, અધિકૃત કરી શકે છે, જો તેને સંતોષ થાય કે આમ કરવા માટે પૂરતા આધારો અસ્તિત્વમાં છે, પરંતુ કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ તેની અટકાયતને અધિકૃત કરશે નહીં આ ફકરા હેઠળ કસ્ટડીમાં રહેલા આરોપી વ્યકતિ કુલ સમયગાળાથી વધુ સમય માટે, –

(૧) નેવું દિવસ, જ્યાં તપાસ મૃત્યુદંડ, આજીવન કેદ અથવા દસ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી સજાના ગુના સાથે સંબંધિત હોય;

(૨) સાઠ દિવસ, જ્યાં તપાસ અન્ય કોઈ અપરાધ સાથે સંબંધિત હોય અને, કેસ હોય તે પ્રમાણે, નેવું દિવસ કે સાઠ દિવસની મુદત પૂરી થયા પછી, આરોપી વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે જો તે જામીન આપવા તૈયાર હોય અને રજૂ કરે, અને આ પેટા–કલમ હેઠળ જામીન પર મુક્ત કરાયેલ દરેક વ્યક્તિને તે પ્રકરણના હેતુઓ માટે પ્રકરણ XXXIII ની જોગવાઈઓ હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવે તેવું માનવામાં આવશે;

(બી) કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ આ કલમ હેઠળ પોલીસની કસ્ટડીમાં આરોપીની અટકાયતને અધિકૃત કરશે નહીં સિવાય કે આરોપી પ્રથમ વખત તેની સમક્ષ વ્યક્તિગત રીતે રજૂ કરવામાં આવે અને ત્યારબાદ દર વખતે જ્યાં સુધી આરોપી પોલીસની કસ્ટડીમાં ન રહે ત્યાં સુધી, પરંતુ મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીની વ્યક્તિગત રીતે અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક વીડિયો લિંકેજના માધ્યમ દ્વારા રજૂ કરવા પર ન્યાયિક કસ્ટડીમાં વધુ અટકાયત લંબાવી શકે છે;

(સી) બીજા વર્ગના કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ, જેને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા આ માટે વિશેષ સત્તા આપવામાં આવી નથી, તે પોલીસની કસ્ટડીમાં અટકાયતને અધિકૃત કરશે નહીં."

૨૮. **ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય** (૨૦૦૧) ૫ એસ. સી. સી. ૪૫૩ માં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવાના ઉદ્દેશ્યની નોંધ લીધી છે. સીઆરપીસીની કલમ ૫૭માં પોલીસ અધિકારીઓને કસ્ટડીમાં રાખવા પર પ્રતિબંધ છે, જે વ્યક્તિની ૨૪ કલાકથી વધુ સમય સુધી ધરપકડ કરવામાં આવે છે.ઉદ્દેશ એ છે કે આરોપીઓને ૨૪ કલાકની અંદર વિલંબ કર્યા વિના મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લાવવા જોઈએ, જે જોગવાઈ હકીકતમાં બંધારણની કલમ ૨૨(૨) હેઠળ સમાવિષ્ટ બંધારણીય આદેશ સાથે સુસંગત છે.કલમ ૧૬૭ની જોગવાઈ કલમ ૫૭ની પૂરક છે. જ્યારે પોલીસ તપાસ ચાલુ રાખે છે ત્યારે કલમ ૧૬૭ હેઠળ વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં રાખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. તેથી, કલમ ૧૬૭ એ એક એવી જોગવાઈ છે જે મેજિસ્ટ્રેટને મહત્તમ સમયગાળો નિર્ધારિત કરીને કસ્ટડીમાં આરોપીની અટકાયત કરવાની મંજૂરી આપે છે. **ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય** (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે કલમ ૧૬૭ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

"૫. ... કલમ *૧૬૭ની આ જોગવાઈ હકીકતમાં કલમ ૫૭ની પૂરક છે, જે એ સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત છે કે આરોપી ન્યાયમાં વિલંબ ન થાય તેવી માંગ કરવાનો હકદાર છે.આરોપીઓને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવાની જરૂરિયાતનો ઉદ્દેશ મેજિસ્ટ્રેટને તે જોવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે કે રિમાન્ડ જરૂરી છે અને આરોપીને રજૂઆત કરવા માટે પણ સક્ષમ બનાવવાનો છે જે તે કરવા માંગે છે.કલમ ૧૬૭*

હેઠળ કોઈ વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં રાખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે જ્યારે પોલીસ તપાસ ચાલુ રાખે છે અને મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ શરૂ કરે તે પહેલાં. તેથી, કલમ ૧૬૭ એ એવી જોગવાઈ છે જે મેજિસ્ટ્રેટને કસ્ટડીમાં આરોપીની અટકાયત કરવાની મંજૂરી આપે છે અને મહત્તમ સમયગાળો નક્કી કરે છે જેના માટે આવી અટકાયતનો આદેશ આપી શકાય છે.ઉપર જણાવ્યા મુજબ મહત્તમ સમયગાળો નિર્ધારિત કર્યા પછી, ત્યારબાદ શું પરિણામ આવશે તે કલમ ૧૬૭ ની પેટા–કલમ (૨) ની જોગવાઈમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે. જોગવાઈ સુસ્પષ્ટ છે અને તે નક્કી કરે છે કે આરોપી જામીન પર મુક્ત થશે જો તે જામીન આપવા તૈયાર હોય અને રજૂ કરે જેને ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા "ફરજિયાત જામીન" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને આવા જામીનને પ્રકરણ 33 હેઠળ જામીન માનવામાં આવશે. કલમ ૧૬૭ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ અટકાયતનો મહત્તમ સમયગાળો પૂરો થયા પછી જામીન પર મુક્ત થવાનો આરોપીનો અધિકાર ત્યારે જ નકારી શકાય છે જ્યારે આરોપી જામીન રજૂ ન કરે, જે ઉપરોક્ત કલમના સ્પષ્ટીકરણ ૧ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.કલમ ૧૬૭ની પેટા–કલમ (૨) ની જોગવાઈ તપાસને અનિશ્ચિત સમય સુધી લંબાવવાની અને નાગરિકની સ્વતંત્રતાને અસર કરતી શરારતને દૂર કરવા માટે એક ફાયદાકારક જોગવાઈ છે."

૨૯. ફરીથી, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા **રાકેશ કુમાર પોલ વિરુદ્ધ આસામ રાજ્ય,** (૨૦૧૭) ૧૫ એસસીસી ૬૭ માં અહેવાલમાં કલમ ૧૬૭ પર ખૂબ જ વિગતવાર વિચારણા કરવામાં આવી છે.ઉપરોક્ત કેસમાં આ અદાલતે કલમ ૧૬૭ની

જોગવાઈના કાયદાકીય ઈતિહાસને શોધી કાઢ્યો છે. ઉપરોક્ત કેસમાં આ અદાલતે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે કલમ ૧૬૭ પરની ચર્ચાને તપાસના ઝડપી નિષ્કર્ષના દ્રષ્ટિકોણથી અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના દ્રષ્ટિકોણથી પણ જોવી જોઈએ.આ અદાલતે એવું પણ માન્યું હતું કે ડિફોલ્ટ જામીનનો અધિકાર એક અવ્યાવહારિક અધિકાર છે જેને ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા નિરાશ થવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.પરિચ્છેદ ૩૭,૩૮ અને ૩૯ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"૩૭. આ અદાલતને યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. નિરાલા યાદવ [યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. નિરાલા યાદવ, (૨૦૧૪) ૯ એસસીસી ૪૫૭: (૨૦૧૪) ૫ એસ. સી. સી. (સી. આર. આઈ.) ૨૧૨] માં આ વિષય પરના સમગ્ર કેસ કાયદાની સમીક્ષા કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો:તે નિર્ણયમાં, ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૧) ૫ એસસીસી ૪૫૩: ૨૦૦૧ એસસીસી (સીઆરઆઈ) ૭૬૦]નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો અને તે નિર્ણયમાં તારણો પર પહોંચ્યા હતા.અમે નિષ્કર્ષ (૩) સાથે સંબંધિત છીએ જે નીચે મુજબ વાંચે છે:(ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય કેસ [ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૧) ૫ એસસીસી ૪૫૩:૨૦૦૧ એસસીસી (સીઆરઆરઆઈ) ૭૬૦], એસસીસી પી. ૪૭૩, પેરા ૧૩)

"૧૩. ... (૩) કેસ *હોય તે પ્રમાણે, ૯૦ દિવસ કે ૬૦ દિવસની મુદત પૂરી થયા પછી, તપાસ એજન્સી દ્વારા ડિફોલ્ટના કારણે જામીન પર મુક્ત થવા માટે*

આરોપીની તરફેણમાં એક અવ્યાવહારિક અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે અને આરોપી જામીન પર મુક્ત થવાનો હકદાર છે, જો તે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નિર્દેશિત જામીન માટે તૈયાર હોય અને રજૂ કરે."

૩૮. આ અદાલતે સંજય દત્ત [સંજય દત્ત વિરુદ્ધ રાજ્ય, (૧૯૯૪) ૫ એસ. સી. સી. ૪૧૦:૧૯૯૪ એસ. સી. સી. (સી. આર. આઈ.) ૧૪૩૩] માં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર પણ કાર્યવાહી કરી હતી અને નોંધ્યું હતું કે બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંત એ છે કે જો આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં ન આવે અને "ડિફોલ્ટ જામીન" નો અધિકાર અસમર્થતાની સ્થિતિમાં પરિણમી ગયો હોય, તો તેને કોઈ પણ બહાનું આપીને ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા નિરાશ કરી શકાતો નથી.આરોપી એમ કહીને અરજી દાખલ કરીને તેની સ્વતંત્રતાનો લાભ લઈ શકે છે કે ચાર્જશીટ અથવા ચલણ દાખલ કરવા માટેનો વૈધાનિક સમયગાળો સમાપ્ત થઈ ગયો છે અને તે હજુ સુધી દાખલ કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી તેની તરફેણમાં અસમર્થનીય અધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે અને આગળ આરોપી જામીન બોન્ડ રજૂ કરવા તૈયાર છે.

૩૯. આ અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે કાર્યવાહી દ્વારા અસમર્થનીય અધિકારને નિરાશ કરવાની સંભાવના ઉપરાંત, એવા પ્રસંગો પણ આવે છે જ્યારે અદાલત પણ અસમર્થનીય અધિકારને નિરાશ કરે છે.મોહમ્મદનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. ઇકબાલ મદાર શેખ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [મોહમ્મદ. ઇકબાલ મદાર શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૯૬) ૧ એસ. સી. સી. ૭૨૨:૧૯૯૬ એસ. સી. સી. (સી.

આર. આઈ.) ૨૦૨] જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે કેટલીક અદાલતો "ડિફોલ્ટ જામીન" માટેની અરજીને કેટલાક દિવસો માટે બાકી રાખે છે જેથી તે દરમિયાન આરોપપત્ર રજૂ કરવામાં આવે.જ્યારે ફરિયાદી પક્ષ તેમજ કેટલીક અદાલતો બંને તરફથી આવી પ્રથાને ખૂબ જ ભારપૂર્વક અને જોરદાર રીતે નિરુત્સાહિત કરવી જોઈએ, ત્યારે અમે પુનરાવર્તન કરીએ છીએ કે જ્યારે ચાર્જશીટ અથવા ચલણ દાખલ કરવા માટેનો વૈધાનિક સમયગાળો સમાપ્ત થાય છે અને કોર્ટમાં ચાર્જશીટ અથવા ચલણ રજૂ કરવામાં આવે છે ત્યારે વચગાળાના સમયગાળા દરમિયાન આરોપીના "ડિફોલ્ટ જામીન" માટેના અસમર્થ અધિકારને હરાવવા માટે કોઈ છેતરપિંડીનો આશરો લેવો જોઈએ નહીં."

૩૦. સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ પર આ કોર્ટના વધુ એક ચુકાદાની નોંધ લેવી જોઈએ એટલે કે **અચપાલ ઉર્ફે રામસ્વરૂપ અને અન્ય વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય,** (૨૦૧૯) ૧૪ એસસીસી ૫૯૯ માં અહેવાલ આપ્યો હતો. **ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય** (સુપ્રા) અને **રાકેશ કુમાર પોલ** (સુપ્રા) માં આ અદાલતના ચુકાદાઓ સહિત આ અદાલતના અગાઉના ઘણા ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, આ અદાલતે નક્કી કર્યું હતું કે સીઆરપીસીની જોગવાઈઓ કોઈને પણ તે સમયગાળાને લંબાવવાની સત્તા આપતી નથી જેમાં તપાસ પૂર્ણ થવી જોઈએ. આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કોઈ પણ અદાલત પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે આવા સમયગાળાને લંબાવી શકતી નથી. અચપાલ (સુપ્રા) ના પેરા ૨૦માં આ અદાલતના અવલોકનો નીચે મુજબ છેઃ

"૨૦. હવે આપણે પેટા મુદ્દા તરફ વળીએ છીએ, એટલે કે, શું ઉચ્ચ અદાલત આ સમયગાળાને લંબાવી શકતી હતી.સંહિતાની જોગવાઈઓ કોઈને પણ તે સમયગાળાને લંબાવવાની સત્તા આપતી નથી કે જેમાં તપાસ પૂર્ણ થવી જોઈએ અને ન તો તે આવી કોઈ ઘટનાને સ્વીકારે છે.આતંકવાદી અને વિઘટનકારી પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ અને મહારાષ્ટ્ર સંગઠિત અપરાધ નિયંત્રણ અધિનિયમ, ૧૯૯૯ જેવા કાયદાઓ છે જે સ્પષ્ટપણે સમયગાળાને લંબાવવાનો વિચાર કરે છે અને તે હદ સુધી તે કાયદાઓએ કલમ ૧૬૭ સહિત સંહિતાની જોગવાઈઓમાં ફેરફાર કર્યો છે.કોર્ટને સમયગાળો લંબાવવાની સત્તા આપતી આવી કોઈ સમાન જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, કોઈ પણ અદાલત પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે આવા સમયગાળાને લંબાવી શકતી નથી.આ બાબતની કોઈપણ ઘટનામાં હાઈકોર્ટે તેના ૩-૭-૨૦૧૮ ના આદેશમાં જે બધું નોંધ્યું હતું [મહાવીર વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય, ૨૦૧૮ એસસીસી ઓનલાઇન રાજ ૧] તે રજૂઆત હતી કે ગેઝેટેડ પોલીસ અધિકારી દ્વારા બે મહિનામાં તપાસ પૂર્ણ કરવામાં આવશે.આ આદેશ એવું સૂચવતો નથી કે તે હાઈકોર્ટના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યું હતું કે તપાસ પૂર્ણ કરવાનો સમયગાળો સમાપ્ત થઈ રહ્યો છે.સરકારી વકીલની રજૂઆતના માત્ર રેકોર્ડિંગને વિસ્તરણ આપતો આદેશ ગણી શકાય નહીં.આમ અમે રાજ્ય અને ફરિયાદીના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા તે વતી રજૂ કરાયેલી રજૂઆતોને નકારી કાઢીએ છીએ. "

૩૧. ઉપર નોંધ્યા મુજબ સીઆરપીસીની યોજના સ્પષ્ટપણે વર્ણવે છે કે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ ની જોગવાઈઓ વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને યોગ્ય માન આપે છે. ૬૦ દિવસ અથવા ૯૦ દિવસની અંદર આરોપપત્ર રજૂ કર્યા વિના લાગુ થઈ શકે છે, આરોપીની પોલીસ દ્વારા અટકાયત કરી શકાતી નથી.આ જોગવાઈ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને યોગ્ય માન્યતા આપે છે.જો કે, આ અદાલત દ્વારા (૨૦૦૭) ૮ એસ. સી. સી.૭૭૦માં નોંધાયેલા **દિનેશ ડાલમિયા વિરુદ્ધ સી. બી. આઈ.** માં સમજાવ્યા મુજબ, ડિફોલ્ટ બેલનો આવો અધિકાર એક મૂલ્યવાન અધિકાર હોવા છતાં, તે શરતી છે, પૂર્વવર્તી શરત તપાસની પેન્ડન્સી છે.તેથી, એકવાર પોલીસ રિપોર્ટ દાખલ કરીને તપાસ પૂર્ણ થઈ જાય, જેમાં સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ (૨) હેઠળ નિર્દિષ્ટ વિગતો હોય, તો ડિફોલ્ટ જામીન માટે દાવો અથવા મંજૂરીનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૩૨. જો કે, યુએપીએની કલમ ૪૩ડી સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨)(એ) હેઠળ આપવામાં આવેલા અધિકારોની લાગુ પડતી એક વિશેષ જોગવાઈ તરીકે કામ કરે છે. કલમ–૪૩ડી અહીં નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છેઃ

> "***૪૩ ડી. સંહિતાની કેટલીક જોગવાઈઓનો સંશોધિત અમલ.*** *– (૧) સંહિતા અથવા અન્ય કોઈ કાયદામાં જે કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોય તે છતાં, આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર દરેક ગુનાને સંહિતાની કલમ ૨ ના ખંડ (સી) ના અર્થમાં સંજ્ઞેય અપરાધ માનવામાં આવશે અને તે ખંડમાં વ્યાખ્યાયિત "સંજ્ઞેય કેસ" તે મુજબ અર્થઘટન કરવામાં આવશે.*

(૨) સંહિતાની કલમ ૧૬૭ આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાને સંડોવતા કેસના સંબંધમાં લાગુ થશે, જે પેટા–કલમ (૨) માં સુધારાને આધીન રહેશેઃ –

"(ક)" "પંદર દિવસ","નેવું દિવસ" "અને" "સાઠ દિવસ" ના સંદર્ભો, જ્યાં પણ આવે ત્યાં, અનુક્રમે "ત્રીસ દિવસ", "નેવું દિવસ" "અને" "નેવું દિવસ" "ના સંદર્ભો તરીકે અર્થઘટન કરવામાં આવશે; અને"

(ખ) પરંતુક પછી, નીચેની શરતો ઉમેરવામાં આવશે, એટલે કેઃ –

"વધુમાં પૂરી પાડવામાં આવેલ છે કે જો ઉપરોક્ત નેવું દિવસના સમયગાળાની અંદર તપાસ પૂર્ણ કરવી શક્ય ન હોય તો, જો તે તપાસની પ્રગતિ અને આરોપીની અટકાયત માટેના ચોક્કસ કારણો દર્શાવતા સરકારી વકીલના અહેવાલથી સંતુષ્ટ હોય તો કોર્ટ આ સમયગાળાને એકસો એંસી દિવસ સુધી લંબાવી શકે છેઃ

પરંતુ એ પણ કે જો આ અધિનિયમ હેઠળ તપાસ કરનાર પોલીસ અધિકારી, તપાસના હેતુઓ માટે, ન્યાયિક કસ્ટડીમાં કોઈ પણ વ્યક્તિની ન્યાયિક કસ્ટડીમાંથી પોલીસ કસ્ટડી માટે વિનંતી કરે છે, તો તે આમ કરવાના કારણો દર્શાવતું સોગંદનામું દાખલ કરશે અને આવી પોલીસ કસ્ટડીની વિનંતી કરવામાં જો કોઈ વિલંબ થયો હોય તો તે પણ સમજાવશે.

(૩) *સંહિતાની કલમ ૨૬૮ આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાને સંડોવતા કેસના સંબંધમાં આ સુધારાને આધીન રહેશે કે –*

(અ) તેની પેટા–કલમ (૧) નો સંદર્ભ

(૧) *"રાજ્ય સરકાર" નો અર્થ "કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર" ના સંદર્ભ તરીકે કરવામાં આવશે.",*

(ii) *"રાજ્ય સરકારના આદેશ" નો અર્થ "કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારના આદેશ, જેમ કે કેસ હોઈ શકે" ના સંદર્ભ તરીકે કરવામાં આવશે; અને*

(ખ) *તેની પેટા–કલમ (૨) માં "રાજ્ય સરકાર" ને આપેલા સંદર્ભનો અર્થ "કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર, જે હોય તે" ના સંદર્ભ તરીકે કરવામાં આવશે.*

(૪) *આ અધિનિયમ હેઠળ દંડનીય અપરાધ કરવાના આરોપી કોઈ પણ વ્યક્તિની ધરપકડ સાથે સંકળાયેલા કોઈ પણ કેસના સંબંધમાં સંહિતાની કલમ ૪૩૮ માં કંઈપણ લાગુ થશે નહીં.*

(૫) *સંહિતામાં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, આ અધિનિયમના પ્રકરણ IV અને VI હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાનો આરોપી કોઈ પણ વ્યક્તિ, જો કસ્ટડીમાં હોય, તો તેને જામીન પર અથવા તેના પોતાના બોન્ડ પર મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં સિવાય કે*

સરકારી વકીલને આવી મુક્તિ માટેની અરજી પર સુનાવણી કરવાની તક આપવામાં આવી હોય:

પરંતુ આવી આરોપી વ્યક્તિને જામીન પર અથવા તેના પોતાના બોન્ડ પર મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં જો કોર્ટ, કેસ ડાયરીના અવલોકન પર અથવા સંહિતાની કલમ ૧૭૩ હેઠળ કરવામાં આવેલા અહેવાલમાં એવો અભિપ્રાય છે કે આવી વ્યક્તિ સામેનો આરોપ પ્રથમ દૃષ્ટિએ સાચો છે એવું માનવા માટે વાજબી આધારો છે.

(૬) પેટા-કલમ (૫) માં નિર્દિષ્ટ કરાયેલ જામીન મંજૂર કરવા પરના નિયંત્રણો સંહિતા અથવા જામીન મંજૂર કરવા માટે હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળના નિયંત્રણો ઉપરાંત છે.

(૭) પેટા-કલમ (૫) અને (૬) માં કંઈપણ હોવા છતાં, આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાના આરોપી વ્યક્તિને કોઈ જામીન આપવામાં આવશે નહીં, જો તે ભારતીય નાગરિક ન હોય અને ખૂબ જ અપવાદરૂપ સંજોગો અને લેખિતમાં નોંધાયેલા કારણો સિવાય અનધિકૃત રીતે અથવા ગેરકાયદેસર રીતે દેશમાં પ્રવેશ કર્યો હોય."

૩૩. આમ, યુએપીએની ઉપરોક્ત જોગવાઈનું સરળ વાંચન એ સ્પષ્ટ કરે છે કે ડિફોલ્ટ બેલનો લાભ આરોપીઓને યુએપીએ હેઠળ કરવામાં આવેલા કથિત ગુનાઓ માટે

ઉપલબ્ધ રહેશે, જ્યાં આરોપીની ધરપકડના ૯૦ દિવસની અંદર તપાસ પૂર્ણ થઈ નથી, તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા કથિત ગુનાઓની સજાને ધ્યાનમાં લીધા વગર.તે જ સમયે, આ જોગવાઈ તપાસ એજન્સીને તપાસની પ્રગતિ દર્શાવતા સરકારી વકીલને અહેવાલ દાખલ કરીને તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે 90 દિવસનો વધુ સમય માંગવાનો પણ અધિકાર આપે છે.આમ, યુએપીએની કલમ ૪૩ડી મુજબ, તપાસ એજન્સીને તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે ૯૦+૯૦ દિવસ = ૧૮૦ દિવસ મળે છે.

૩૪. હવે આપણે યુએપીએની કલમ ૪૫ પર ધ્યાન આપીશું. યુએપીએની કલમ ૪૫ ગુનાઓની સંજ્ઞાનના સંદર્ભમાં છે.યુએપીએની કલમ ૪૫ આ રીતે વાંચે છેઃ

"૪૫. ગુનાઓની સંજ્ઞાન.

(૧) કોઈ પણ અદાલત કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેશે નહીં–(i) પ્રકરણ III હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર અથવા આ વતી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અધિકૃત કોઈ અધિકારીની અગાઉની મંજૂરી વિના;

(૨) પ્રકરણ–૪ અને પ્રકરણ–૬ હેઠળ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારની અગાઉની મંજૂરી વિના, અને જો આવો ગુનો કેન્દ્ર સરકારની અગાઉની મંજૂરી વિના વિદેશી દેશની સરકાર સામે કરવામાં આવ્યો હોય.

(૨) પેટા–કલમ (૧) હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરી કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત એવા સત્તામંડળના અહેવાલને ધ્યાનમાં લીધા પછી જ આપવામાં

આવશે, જે તપાસ દરમિયાન એકત્ર કરેલા પુરાવાઓની સ્વતંત્ર સમીક્ષા કરશે અને નિર્ધારિત કરવામાં આવે તે સમયની અંદર કેન્દ્ર સરકાર અથવા, કેસ હોય તે રીતે, રાજ્ય સરકારને ભલામણ કરશે. "

૩૫. ઉપર ઉલ્લેખિત યુએપીએ ની કલમ ૪૫ પર નજીકથી નજર નાખવી એ સૂચવે છે કે પેટા કલમ (૧) એ સત્તા સાથે સંબંધિત છે જે યુએપીએ હેઠળ કરવામાં આવેલા ગુના માટે મંજૂરી આપી શકે છે જ્યારે પેટા કલમ (૨) મંજૂરી આપતી વખતે સત્તા દ્વારા અનુસરવામાં આવતી પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે. યુએપીએ ની કલમ ૪૫ (૧) પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જો ગુનો યુએપીએ ના પ્રકરણ III હેઠળ આવે છે, તો કોર્ટ ગુનાની નોંધ લેશે નહીં, સિવાય કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અથવા આ માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અધિકૃત અન્ય કોઈ અધિકારી દ્વારા અગાઉ મંજૂરી આપવામાં ન આવે. જો કથિત ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય તો તે અનુક્રમે પ્રકરણ ૪ અને ૬ હેઠળ આવે છે, તો જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા અગાઉ મંજૂરી આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કોર્ટ ગુનાની નોંધ લેશે નહીં. જો કે, આરોપ મુજબ કરવામાં આવેલો ગુનો વિદેશી દેશની સરકાર વિરુદ્ધ હોય, તો કોર્ટ કેન્દ્ર સરકારની અગાઉની મંજૂરી વિના સંજ્ઞાન લેશે નહીં. અહીં ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે પ્રકરણ ૪ અને ૬ હેઠળ નોંધાયેલા ગુના માટે, માત્ર કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર, જે પણ હોય, મંજૂરી આપવા માટે અધિકૃત છે.

૩૬. આપણે ૨૦૦૮ના નિયમોના અનુક્રમે નિયમો ૩ અને ૪ સાથે ઉપર ઉલ્લેખિત યુએપીએની કલમ ૪૫ વાંચવી જોઈએ.અમે નિયમો ૩ અને ૪ અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે ટાંકીએ છીએ:

"૩. **સત્તામંડળ દ્વારા ભલામણ કરવા માટેની સમય મર્યાદા.** સત્તામંડળે, કાયદાની કલમ ૪૫ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળ, સંહિતા હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા પ્રાપ્ત થયાના સાત કાર્યકારી દિવસની અંદર, કેન્દ્ર સરકારને અથવા, યથાસ્થિતિ, રાજ્ય સરકારને ભલામણો ધરાવતો પોતાનો અહેવાલ રજૂ કરવો.

૪. કાર્યવાહીની મંજૂરી માટે સમય મર્યાદા. કેન્દ્ર સરકાર અથવા, યથાસ્થિતિ, રાજ્ય સરકાર, અધિનિયમની કલમ ૪૫ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળ, સત્તામંડળની ભલામણો પ્રાપ્ત થયા પછી સાત કાર્યકારી દિવસની અંદર કાર્યવાહી માટે મંજૂરી અંગે નિર્ણય લેશે."

૩૭. ઉપર ઉલ્લેખિત નિયમો ૨૦૦૮ સૂચવે છે કે સત્તાધિકારી, યુએપીએની કલમ ૪૫ની પેટા કલમ (૨) હેઠળ સીઆરપીસી હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા મળ્યાના ૯ કાર્યકારી દિવસની અંદર કેન્દ્ર સરકારને (અથવા રાજ્ય સરકારને) ભલામણો ધરાવતો પોતાનો અહેવાલ આપશે. કેન્દ્ર સરકાર (અથવા કેસ હોય તો, રાજ્ય સરકાર) યુએપીએની કલમ ૪૫ ની પેટા કલમ (૨) હેઠળ સત્તામંડળની ભલામણો પ્રાપ્ત થયા પછી ૭ કાર્યકારી દિવસની અંદર કાર્યવાહી માટે મંજૂરી અંગે નિર્ણય લેવા માટે બંધાયેલી છે.

૩૮. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, રાજ્યસભામાં ડ્રાફ્ટ બિલ રજૂ કરતી વખતે માનનીય ગૃહ મંત્રીના ભાષણમાં અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું અને તેમના ભાષણમાં માનનીય ગૃહ મંત્રીએ સ્પષ્ટપણે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

*"છેલ્લે, સાહેબ, અમે એક ખૂબ જ લાભદાયી જોગવાઈનો સમાવેશ કર્યો છે. જ્યાં સુધી અમારી શ્રેષ્ઠ જાણકારી છે–મને ખબર નથી, મને પછીથી કાયદા મંત્રી અથવા કાયદા સચિવ દ્વારા સુધારવામાં આવી શકે છે–આ પહેલીવાર છે જ્યારે અમે આની રજૂઆત કરી રહ્યા છીએ. યુએપીએ હેઠળ કાર્યવાહીમાં, હવે, તે કાર્યકારી સરકાર છે જે પોલીસ અધિકારી દ્વારા કેસ નોંધે છે. તે કાર્યકારી સરકાર છે જે પોલીસ વિભાગ નામની તપાસ એજન્સી દ્વારા કેસની તપાસ કરે છે. તે વહીવટી સરકાર છે જે કલમ–૪૫ નીચે મંજુરી આપે છે. તેથી, એવો ભય છે કે બદલો લેનાર અથવા ખોટી વહીવટી સરકાર કેસ દાખલ કરી શકે છે, તપાસ કરી શકે છે અને કાર્યવાહીને મંજૂરી આપી શકે છે. ભય રહે છે. કદાચ, તે એવો ડર નથી જે સંપૂર્ણપણે ન્યાયી છે પરંતુ તમે એમ ન કહી શકો કે તે સંપૂર્ણપણે અન્યાયી છે. તો આપણે શું કરીએ છીએ? વહીવટી સરકાર કેસ દાખલ કરી શકે છે કારણ કે બીજું કોઈ કેસ દાખલ કરી શકતું નથી. વહીવટી સરકાર તેની એજન્સી દ્વારા કેસની તપાસ કરી શકે છે. **પરંતુ,** ૪૫ (૧) હેઠળ મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં અમે એક સ્વતંત્ર સત્તામંડળનો હસ્તક્ષેપ કરી રહ્યા છીએ જે તપાસમાં એકત્ર થયેલા સમગ્ર પુરાવાની સમીક્ષા કરશે અને પછી ભલામણ કરશે કે શું આ કાર્યવાહીનો યોગ્ય કેસ છે કે કેમ.તેથી, અહીં, આપણે **એક ફિલ્ટર, એક બફર, એક સ્વતંત્ર સત્તા** લાવી રહ્યા છીએ, જેણે એકત્રિત કરવામાં આવેલા સમગ્ર પુરાવાઓની સમીક્ષા કરવી પડશે **અને પછી,** રાજ્ય સરકારને ભલામણ કરવી પડશે. અથવા કેન્દ્ર સરકાર જેમ કે કેસ હોઈ શકે, મંજૂરી માટે યોગ્ય કેસ. મને લાગે છે કે, આ ખૂબ જ **લાભદાયી સલામતી** છે.* ગૃહના તમામ

વર્ગોએ તેનું સ્વાગત કરવું જોઈએ.આ મનસ્વીતા સામેનો સૌથી મોટો બચાવ છે જેના વિશે ઘણા સભ્યોએ વાત કરી હતી.સાહેબ, આ બિલની વિશેષતાઓ છે.

(ભારપૂર્વક)

૩૯. હવે આપણે એન. આઈ. એ. અધિનિયમની જોગવાઈઓની તપાસ કરવા આગળ વધીશું. એન. આઈ. એ. અધિનિયમની કલમ ૧૬ વિશેષ અદાલતોની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ સાથે સંબંધિત છે. કલમ ૧૬ ની પેટા કલમ (૧) અમારા હેતુ માટે સુસંગત છે.એ જ રીતે વાંચતા :

*"૧૬. **વિશેષ અદાલતોની કાર્યવાહી અને સત્તાઓ.** – (૧) વિશેષ અદાલત કોઈ પણ ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે, જેમાં આરોપી તેની સામે કેસ ચલાવવા માટે પ્રતિબદ્ધ ન હોય તો, આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ પ્રાપ્ત થયા પછી અથવા આવી હકીકતોના પોલીસ અહેવાલ પર."*

૪૦. એન. આઈ. એ. અધિનિયમની કલમ ૧૮ કાર્યવાહીની મંજૂરી સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૮ આ રીતે વંચાય છે:

"૧૮. કાર્યવાહી માટે મંજૂરી. આ અધિનિયમ દ્વારા *આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને એજન્સીના કોઈ સભ્ય અથવા તેના વતી કામ કરતી કોઈપણ વ્યક્તિ*

સામે કેન્દ્ર સરકારની અગાઉની મંજૂરી સિવાય કોઈ પણ કાયદાકીય અદાલતમાં કોઈ કાર્યવાહી, દાવો અથવા અન્ય કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે નહીં."

૪૧. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ–૨૨ સત્ર અદાલતને વિશેષ અદાલતો તરીકે નિયુક્ત કરવાની રાજ્ય સરકારની સત્તાના સંદર્ભમાં છે.એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ–૨૨ નીચે મુજબ છેઃ

"૨૨. સત્ર અદાલતને વિશેષ અદાલતો તરીકે નિયુક્ત કરવાની રાજ્ય સરકારની સત્તા. –

(૧) રાજ્ય સરકાર અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કોઈપણ અથવા તમામ કાયદાઓ હેઠળના ગુનાઓની સુનાવણી માટે એક અથવા વધુ સત્ર અદાલતોને વિશેષ અદાલતો તરીકે નિયુક્ત કરી શકે છે.

(૨) આ પ્રકરણની જોગવાઈઓ પેટા–કલમ (૧) હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત વિશેષ અદાલતોને લાગુ પડશે અને તે નીચેના ફેરફારોને આધીન રહેશે, એટલે કે –

(i) કલમ ૧૧ અને ૧૫માં "કેન્દ્ર સરકાર" ના સંદર્ભોને રાજ્ય સરકારના સંદર્ભો તરીકે સમજવામાં આવશે;

(ii) કલમ ૧૩ની પેટા–કલમ (૧) માં "એજન્સી" ના સંદર્ભનો અર્થ "રાજ્ય સરકારની તપાસ એજન્સી" ના સંદર્ભ તરીકે કરવામાં આવશે;

(iii) કલમ ૧૩ની પેટા–કલમ (૩) માં "ભારત માટેના એટર્ની–જનરલ" નો સંદર્ભ "રાજ્યના એડવોકેટ–જનરલ" ના સંદર્ભ તરીકે કરવામાં આવશે.

(૩) આ અધિનિયમ દ્વારા વિશેષ અદાલતને આપવામાં આવેલ અધિકારક્ષેત્ર, જ્યાં સુધી આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈ પણ ગુનાના કિસ્સામાં પેટા–કલમ (૧) હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ અદાલતની નિમણૂક ન થાય ત્યાં સુધી, સંહિતામાં કંઈપણ હોવા છતાં, જે વિભાગમાં આવો ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય તે સત્ર અદાલત દ્વારા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે અને તેની પાસે તમામ સત્તાઓ હશે અને આ પ્રકરણ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ પ્રક્રિયાને અનુસરશે.

(૪) રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્પેશિયલ કોર્ટની નિમણૂક કરવામાં આવે તે તારીખે અને ત્યારથી આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા તપાસ કરાયેલા કોઈ પણ ગુનાની સુનાવણી, જે વિશેષ અદાલત સમક્ષ યોજવી જરૂરી હોત, તે નિમણૂક કરવામાં આવે તે તારીખે તે અદાલતમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવશે. "

૪૨. હવે આપણે ૧૯૦૮ના અધિનિયમની તપાસ કરીશું. ૧૯૦૮ના અધિનિયમની કલમ ૭ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની સંમતિ સિવાય ૧૯૦૮ના અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની સુનાવણી પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. કલમ ૭ આ મુજબ છેઃ

"૭. ગુનાઓની સુનાવણી પર પ્રતિબંધ. –

જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની સંમતિ સિવાય કોઈ પણ અદાલત આ અધિનિયમ વિરુદ્ધના ગુના માટે કોઈ પણ વ્યક્તિની સુનાવણી આગળ ચલાવી શકશે નહીં."

<u>અંતિમ વિશ્લેષણ</u>

<u>મુદ્દા નં.૧</u>

૪૩. અમને અપીલકર્તાઓ વતી કરવામાં આવેલી મુખ્ય દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા જણાતી નથી કે મંજૂરી વિના દાખલ કરાયેલ ચાર્જશીટ એ અધૂરી ચાર્જશીટ છે જેને સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ની પેટા કલમ (૫) સાથે સુસંગત નથી તેમ કહી શકાય. અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સ્વીકારવામા આવ્યું હતું કે ચાર્જશીટ કાયદાકીય સમયગાળો એટલે કે, ૧૮૦ દિવસમાં સારી રીતે દાખલ કરવામાં આવી હતી, જો કે, મંજૂરીના આદેશની ગેરહાજરીમાં સંબંધિત અદાલત આવી ચાર્જશીટનું સંજ્ઞાન લઈ શકતી ન હતી. કાયદા હેઠળ મંજુરી જરૂરી છે કે નહીં, તે એક પ્રશ્ન છે કે જે ગુનાની સંજ્ઞાન લેતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાનો હોય છે અને તપાસ કે તપાસ દરમિયાન નહીં. તપાસ અને કાર્યવાહીના તબક્કામાં નોંધપાત્ર તફાવત છે. જ્યારે ગુનાની સંજ્ઞાન લેવામાં આવે ત્યારે કાર્યવાહી શરૂ થાય છે. એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ગુનાનું સંજ્ઞાન લેવામાં આવે છે, ગુનેગારનું નહીં. એવું ન કહી શકાય કે સક્ષમ અધિકારીઓ અથવા સંબંધિત અધિકારીઓ પાસેથી મંજૂરી મેળવવી એ તપાસનો એક ભાગ છે. અદાલતને ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે જ મંજૂરીની જરૂર છે. કોર્ટ સમક્ષ મંજૂરીનો આદેશ રજૂ કરવામાં આવ્યા બાદ અદાલત ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ શકે છે, પરંતુ જે ક્ષણે, આખરી અહેવાલ દસ્તાવેજો સાથે દાખલ કરવામાં આવે છે જેના પર ફરિયાદપક્ષ દ્વારા આધાર રાખી શકાય, ત્યારે તપાસ પૂર્ણ થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે. સંજ્ઞાન લેવું એ તપાસ પૂર્ણ કરવા કરતાં સંપૂર્ણપણે અલગ છે. તપાસ પૂર્ણ કરવી અને અંતિમ અહેવાલ દાખલ કરવો એ તપાસ એજન્સીની ફરજ છે, પરંતુ ગુનાની સંજ્ઞાન લેવી

એ અદાલતની સત્તા છે. આપેલ કેસમાં અદાલત, અંતિમ અહેવાલ દાખલ કર્યા પછી પણ ચોક્કસ સમયગાળા માટે ગુનાની સંજ્ઞાન ન લઈ શકે. આવા સંજોગોમાં, સંબંધિત આરોપીઓ ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત થવા માટે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ તેમના અયોગ્ય અધિકારનો દાવો કરી શકતા નથી. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ જે વિચારણા કરવામાં આવી છે તે એ છે કે મેજિસ્ટ્રેટ અથવા નિયુક્ત અદાલત (જે પણ કેસ હોય) પાસે ૧૮૦ દિવસ અથવા ૯૦ દિવસ અથવા ૬૦ દિવસની અવધિથી વધુની અટકાયતનો આદેશ આપવાની કોઈ સત્તા નથી. જો તપાસ નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર પૂર્ણ થાય છે, તો સંબંધિત આરોપીઓને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈ હેઠળ જામીન પર મુક્ત થવાનો કોઈ અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી.

૭૭. એકવાર તમામ દસ્તાવેજો કે જેના પર ફરિયાદ પક્ષ આધાર રાખવાની દરખાસ્ત કરે છે તે સાથે અંતિમ અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવે, પછી તપાસ પૂર્ણ થઈ હોવાનું માનવામાં આવશે. તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી અને અદાલતમાં અંતિમ અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી, તપાસ અધિકારી મંજૂર સત્તાધિકારીને મંજૂરી આપવા માટે તેમની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે એકત્રિત કરેલા પુરાવા અને અન્ય સામગ્રી સાથે અંતિમ અહેવાલની નકલ મોકલી શકે છે. મંજૂરી મુજબ માન્યતા આપનાર સત્તામંડળની ફરજ છે જે તપાસ સાથે બિલકુલ જોડાયેલ નથી. જો મંજૂરી આપનાર સત્તામંડળ માન્યતા આપવા માટે થોડો સમય લે છે, તો તે અદાલત સમક્ષ તપાસ એજન્સી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા અંતિમ અહેવાલને દૂષિત કરતું નથી. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૭૩ મંજૂરીના આદેશ વિશે જણાવતી નથી. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૭ પણ માત્ર તપાસ વિશે જણાવે છે અને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સંજ્ઞાન

વિશે નહીં. તેથી, એકવાર અંતિમ અહેવાલ દાખલ થઈ જાય, તે તપાસ પૂર્ણ થયાનો પુરાવો છે અને જો અંતિમ અહેવાલ સંબંધિત આરોપીના રિમાન્ડની પ્રારંભિક તારીખથી ૧૮૦ દિવસ અથવા ૯૦ દિવસ અથવા ૬૦ દિવસના સમયગાળામાં દાખલ કરવામાં આવે, તો તે દાવો કરી શકશે નહીં કે મંજૂરી આદેશ દાખલ કરવાના અભાવે તેને જામીન પર મુક્ત થવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે.

૪૫. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૭૩(૫), અલબત્ત, અંતિમ અહેવાલ સાથે તમામ દસ્તાવેજો અથવા તેના સંબંધિત અર્ક કે જેના પર ફરિયાદ પક્ષ આધાર રાખવાની દરખાસ્ત કરે છે તેની જરૂર છે. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૭૩(૫) હેઠળ વિચારણા કરાયેલા દસ્તાવેજોની શ્રેણીમાં પ્રતિબંધના આદેશને લાવી શકાતો નથી. મંજૂરી આપવી એ યુ.એ.પી.એ.ની કલમ ૪૫ હેઠળ સંબંધિત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતું એક અલગ કાર્ય છે.

૪૬. **સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન વિ. આર.એસ.પાઇ અને અન્ય**ના કેસમાં (૨૦૦૨) ૫ એસ.સી.સી. ૮૨માં અહેવાલમાં, આ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે "... તે એવું ન કહી શકાય કે કે વધારાના દસ્તાવેજો પછીથી રજૂ કરી શકાતા નથી. જો રિપોર્ટ અથવા ચાર્જશીટ રજૂ કરતી વખતે સંબંધિત દસ્તાવેજો રજૂ ન કરવામાં કેટલીક ભૂલ કરવામાં આવી હોય, તો તે હંમેશા તપાસ અધિકારી માટે અદાલતની પરવાનગી સાથે રજૂ કરવા માટે ખુલ્લું છે." એવું વધુ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે"...પેટા–કલમ (૫)માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" ને ફરજિયાત તરીકે અર્થઘટન કરી શકાતું નથી, પરંતુ નિર્દેશિકા તરીકે અર્થઘટન કરી શકાય છે. સામાન્ય રીતે, તપાસ દરમિયાન એકત્ર કરાયેલા દસ્તાવેજો કે જેના

પર ફરિયાદી પક્ષ આધાર રાખવા માંગે છે તે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવા જરૂરી છે, પરંતુ જો કોઈ ભૂલ હોય, તો તેનો અર્થ એ નથી કે બાકીના દસ્તાવેજો પછીથી રજૂ કરી શકાતા નથી. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૮૯૮ની કલમ ૧૭૩(૪) હેઠળની સમાન જોગવાઈને આ અદાલત દ્વારા નારાયણ રાવ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એ.પી. [એઆઈઆર ૧૯૫૭ એસસી ૭૩૭:૧૯૫૮ એસસીઆર ૨૮૩:૧૯૫૭ કરી.લે.જ.૧૩૨૦] (એસસીઆરના પૃષ્ઠ ૨૯૩)માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી અને એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૭૩ની પેટા–કલમ (૪) અને કલમ ૨૦૭–એની પેટા–કલમ (૩) માં આવતો "રહેશે" શબ્દ ફરજિયાત નથી પરંતુ માત્ર નિર્દેશિકા છે. વધુમાં, કલમ ૧૭૩ની પેટા–કલમ (૮) ની યોજના એ પણ સ્પષ્ટ કરે છે કે ચાર્જશીટ રજૂ થયા પછી પણ, જો વધુ તપાસની માંગ કરવામાં આવે તો તે બાકાત રાખવામાં આવતી નથી. જો આગળની તપાસને બાકાત રાખવામાં ન આવે તો તપાસ પહેલા અથવા પછી એકત્ર કરવામાં આવેલા વધારાના દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની મંજૂરી ફરિયાદી પક્ષને ન આપવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. આવા કિસ્સાઓમાં, આરોપી પ્રત્યે કોઈ પૂર્વગ્રહ ન હોઈ શકે...."

૪૭. ઉપરોક્તથી, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે સક્ષમ અધિકારી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ મંજૂરીનો હુકમ ચાર્જશીટ દાખલ કર્યા પછી પણ રજૂ કરી અને રેકોર્ડ પર મૂકી શકાય છે. એવું બની શકે છે કે સ્પેશિયલ કોર્ટ સમક્ષ મંજુરીનો ઓર્ડર આપવામાં અતિશય વિલંબથી સુનાવણીમાં વિલંબ થઈ શકે છે કારણ કે સક્ષમ અદાલત રેકોર્ડ પર માન્ય મંજૂરી વિના ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ શકશે નહીં. આવા સંજોગોમાં, વધુમાં વધુ, આરોપીઓ માટે એવી દલીલ કરવી ખુલ્લી હોઈ શકે છે કે તેના ઝડપી સુનાવણી કરવાના તેના અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનું કહી

શકાય, જેનાથી બંધારણની આર્ટિકલ–૨૧નું ઉલ્લંઘન થાય છે. આ ટ્રાયલમાં વિલંબના આધારે આરોપીને નિયમિત જામીન માટે પ્રાર્થના કરવા માટે સૌથી વધુ હકદાર બનાવી શકે છે. પરંતુ તે જ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨)ની જોગવાઈઓ હેઠળ વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન માટે વિનંતી કરવાનો આધાર બની શકે નહીં.

૪૮. ચાર્જશીટ સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ પોલીસ અધિકારીના અંતિમ અહેવાલ સિવાય બીજું કંઈ નથી. સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, કોગ્નિઝેબલ ગુનાની તપાસ કરી રહેલા પોલીસ અધિકારી રિપોર્ટ રજૂ કરશે. અહેવાલ રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચવેલા ફોર્મમાં હોવો જોઈએ, જેમાં (એ) પક્ષકારોના નામ; (બી) માહિતીનું સ્વરૂપ; (સી) કેસના સંજોગોથી પરિચિત હોય તેવી વ્યક્તિઓના નામ; (ડી) કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે કે કેમ અને, જો એમ હોય તો, કોના દ્વારા (ઈ) આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવી છે કે કેમ; (એફ) તેને તેના બોન્ડ પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ અને, જો એમ હોય તો, જામીન સાથે કે વગર; અને (જી) તેને કલમ 170 હેઠળ કસ્ટડીમાં મોકલવામાં આવ્યો છે કે કેમ. આ અદાલતે **સત્ય નારાયણ મુસાદી અને અન્યો વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય** (૧૯૮૦) ૩ એસ.સી.સી. ૧૫૨માં ૧૫૭ કેસમાં અહેવાલ આપ્યો હતો કે જો તેમાં સૂચવેલ વિવિધ વિગતો અહેવાલમાં સામેલ કરવામાં આવે તો સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ અહેવાલની વૈધાનિક જરૂરિયાતનું પાલન કરવામાં આવશે. આ અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટને માહિતી આપે છે કે ગુનાહિત ગુનાની તપાસ કર્યા પછી તપાસ અધિકારી અદાલતને ગુનાની તપાસ કરવા માટે પૂરતા પુરાવા એકત્રિત કરવામાં સક્ષમ છે અને જરૂરી માહિતી અદાલતને મોકલવામાં આવી રહી છે. હકીકતમાં, સી.આર.પી.સી.ની

કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળના અહેવાલમાં તપાસ અધિકારીનો અભિપ્રાય હોવાનું માનવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી તેમનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી તેઓ અદાલત દ્વારા આરોપીની સુનાવણી માટે પૂરતી સામગ્રી પ્રાપ્ત કરવામાં સક્ષમ છે. સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૫(૫) મુજબ જરૂરી તમામ દસ્તાવેજો અને સાક્ષીઓના નિવેદનો સાથે હોય તો અહેવાલ પૂર્ણ થાય છે. તપાસ અધિકારીના અહેવાલમાં વધુ કંઈ કહેવાની જરૂર નથી. તે પણ જરૂરી નથી કે ગુનાની તમામ વિગતો જણાવવી આવશ્યક હોય. પછીના તબક્કે એટલે કે કેસની સુનાવણી દરમિયાન સ્વીકાર્ય પુરાવાઓ ઉમેરીને આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટે ગુનાની વિગતો સાબિત કરવી જરૂરી છે.(જુઓ **કે. વીરાસ્વામી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ,** (૧૯૯૧) ૩ એસસીસી ૬૫૫)

૪૯. યુ.એ.પી.એ. હેઠળના ગુના માટે કાર્યવાહી ચાલી રહી હોય તેવા કેસમાં તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે તપાસ એજન્સીને મહત્તમ ૧૮૦ દિવસનો સમયગાળો આપવામાં આવે છે તે પેકેજના સ્વરૂપમાં એવું નથી કે જેમાં ૧૮૦ દિવસના આ સમયગાળામાં મંજૂરી મેળવવા સહિત બધું જ પૂર્ણ કરવું પડશે. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, તપાસ એજન્સીને મંજૂરી સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. મંજૂરી એ સંપૂર્ણપણે અલગ પ્રક્રિયા છે. સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ હેઠળ અંતિમ અહેવાલનો ભાગ બનેલી તપાસ એજન્સી દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે મંજૂરી આપવામાં આવે છે. તપાસ એજન્સીને તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે કુલ ૧૮૦ દિવસનો સમય મળે છે. એમ કહેવું કે મંજુરી મેળવવી અને ચાર્જશીટ સાથે મુકવી એ ૧૮૦ દિવસના સમયગાળામાં થવી જોઈએ, જે ઉપર ચર્ચા કરેલ કાયદાની જોગવાઈઓથી વિરુદ્ધ નથી, પરંતુ અકલ્પ્ય છે.

૫૦. ચાલો આપણે ૨૦૦૮ના નિયમોને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપરોક્ત દલીલની ચકાસણી કરીએ. નિયમો ૨૦૦૮ના નિયમ ૩ એ ખૂબ જ સ્પષ્ટ કરે છે કે સંબંધિત સત્તામંડળ યુ.એ.પી.એ.ની કલમ ૪૫ની પેટા કલમ (૨) હેઠળ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કરશે, જેમાં રાજ્ય સરકાર તરફથી કેન્દ્ર સરકારને કરવામાં આવેલી ભલામણો હશે, કારણ કે આ કેસ સી.આર.પી.સી. હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા મળ્યાના ૭ કાર્યકારી દિવસની અંદર હોઈ શકે છે. અમે "<u>સી.આર.પી.સી. હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા મળ્યાના ૭ કાર્યકારી દિવસની અંદર</u>" અભિવ્યક્તિ પર ભાર મૂકીએ છીએ. આ પુરાવા જે અધિનિયમ ૨૦૦૮ ના નિયમ ૩ માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે તે સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ હેઠળ તપાસ એજન્સી દ્વારા દાખલ કરાયેલ અંતિમ અહેવાલ છે. કલમ ૪૫ ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળના સત્તાધિકારી પાસે તપાસ અધિકારી દ્વારા એકત્ર કરાયેલા પુરાવાઓ ધરાવતી ચાર્જશીટની સંપૂર્ણ તપાસ કર્યા વિના ભલામણો ધરાવતો અહેવાલ તૈયાર કરવાની અપેક્ષા કેવી રીતે રાખી શકાય. તેનાથી વિપરીત, અધિનિયમ ૨૦૦૮ના નિયમ ૩ સ્પષ્ટ કરે છે કે યુએપીએની કલમ ૪૫ની પેટા કલમ (૨) હેઠળ સત્તાધિકારી કાયદામાં તપાસ અધિકારી દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવેલા પુરાવા પર સંપૂર્ણ રીતે ધ્યાન આપવા માટે બંધાયેલો છે અને ત્યારબાદ, મંજૂરી આપવા માટે કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારને કરવામાં આવેલી ભલામણો ધરાવતો તેનો અહેવાલ તૈયાર કરે છે. મંજૂરી આપવી એ નિષ્ક્રિય ઔપચારિકતા નથી.મંજૂરીની મંજૂરી મગજના યોગ્ય ઉપયોગને પ્રતિબિંબિત કરવી જોઈએ.

૫૧. **સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન વિરુદ્ધ અશોક કુમાર અગ્રવાલ** કેસમાં આ અદાલતે (૨૦૧૪) ૧૪ એસ.સી.સી. ૨૯૫ માં અહેવાલ આપ્યો હતો, જ્યારે નીચે મુજબની મંજૂરીની માન્યતા પર ચર્ચા કરી હતીઃ

> "૧૩. ફરિયાદી પક્ષે અદાલતને સંતોષ આપવો પડશે કે સક્ષમ અધિકારી દ્વારા મંજૂરી આપવા માટે બાબત મોકલતી વખતે, આવી મંજૂરી માટે પૂરતી સામગ્રી ઉપરોક્ત અધિકારીને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી હતી. આ મંજૂરીના આદેશ પરથી પણ સ્પષ્ટ થઈ શકે છે, જો તે અત્યંત વ્યાપક હોય, કારણ કે મંજૂરીના આદેશમાં કેસની તમામ હકીકતો અને સંજોગો વર્ણવી શકાય છે. જો કે, દરેક વ્યક્તિગત કેસમાં, અદાલતે એ શોધવાનું હોય છે કે તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પર સંબંધિત મંજૂરી આપનાર અધિકારી તરફથી મગજના યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ. તે એટલા માટે જરૂરી છે કે મંજૂરી આપનાર અધિકારી પર કેસની ભૌતિક હકીકતોની સંપૂર્ણ જાણકારી કર્યા પછી જ મંજૂરી આપવાની અથવા અટકાવવાની તેની ફરજ નિભાવવાની જવાબદારી છે. મંજૂરી આપવી એ માત્ર ઔપચારિકતા નથી. તેથી, જાહેર હિત અને જેની સામે મંજૂરી માંગવામાં આવી છે તે આરોપીઓને ઉપલબ્ધ રક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને મંજૂરી સંબંધિત જોગવાઈઓનું સંપૂર્ણ કડકતાથી પાલન કરવું આવશ્યક છે."

૫૨. પેરા ૧૬માં **અશોક કુમાર અગ્રવાલ** (સુપ્રા) માં કાનૂની દરખાસ્તોનો સારાંશ આપતી વખતે, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યુંઃ

> "**૧૬.૧.** ફરિયાદી પક્ષે એફ.આઈ.આર., ખુલાસા નિવેદનો, સાક્ષીઓના નિવેદનો, વસૂલાત મેમો, ડ્રાફ્ટ ચાર્જશીટ અને અન્ય તમામ સંબંધિત સામગ્રી સહિત મંજૂરી આપનાર સત્તામંડળને સંપૂર્ણ સંબંધિત રેકોર્ડ મોકલવો આવશ્યક છે. આ રીતે મોકલવામાં આવેલા રેકોર્ડમાં એવી સામગ્રી/દસ્તાવેજ પણ હોવો જોઈએ, જો કોઈ હોય તો, જે બાકીની રકમ આરોપીની તરફેણમાં ફેરવી શકે છે અને જેના આધારે સક્ષમ અધિકારી મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કરી શકે છે.

૧૬.૨. સત્તાધિકારીએ પોતે જ સંપૂર્ણ રેકોર્ડની સંપૂર્ણ અને સભાનપણે ચકાસણી કરવાની હોય છે જેથી ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સ્વતંત્ર રીતે તેના મનનો ઉપયોગ કરીને અને મંજૂરી આપતા પહેલા તમામ સંબંધિત તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતી વખતે તેની ફરજ બજાવવી અથવા તેને રોકવાની ફરજ બજાવવી.

૧૬.૩. મંજૂરી આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ જાહેર હિત અને જેની સામે મંજૂરી માંગવામાં આવે છે તે આરોપીઓને ઉપલબ્ધ રક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

૧૬.૪. મંજુરીનો હુકમ એ સ્પષ્ટ થવો જોઈએ કે સત્તાધિકારી તમામ સંબંધિત તથ્યો/સામગ્રીઓથી વાકેફ હતી અને તમામ સંબંધિત સામગ્રી પર પોતાનું મન લગાવ્યું હતું.

૧૬.૫. દરેક વ્યક્તિગત કેસમાં, ફરિયાદી પક્ષે અગ્રણી પુરાવા દ્વારા અદાલતને સ્થાપિત અને સંતુષ્ટ કરવી પડશે કે તમામ સંબંધિત તથ્યો મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યા હતા અને સત્તાધિકારીએ તેના પર પોતાનો વિચાર લાગુ કર્યો હતો અને મંજૂરી કાયદા અનુસાર આપવામાં આવી હતી."

૫૩. તેથી, તે ખૂબ જ જરૂરી છે કે તપાસ એજન્સી દ્વારા ચાર્જશીટના રૂપમાં એકત્રિત કરવામાં આવેલા પુરાવાઓની સંપૂર્ણ તપાસ કરવામાં આવે અને ત્યારબાદ ભલામણો કરવામાં આવે. તપાસ એજન્સીને સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) અનુસાર તપાસ પૂર્ણ કરવા અને સક્ષમ અદાલત સમક્ષ પોતાનો અહેવાલ દાખલ કરવા માટે કુલ ૧૮૦ દિવસનો સમય મળે છે. જો અમે અપીલકર્તાઓ વતી કરવામાં આવેલી દલીલને સ્વીકારીએ, તો એવું બને છે કે તપાસ એજન્સીએ તપાસની અવધિ એવી રીતે ગોઠવવી પડશે કે ૧૮૦ દિવસના સમયગાળાની અંદર મંજૂરી મેળવીને તે કોર્ટ સમક્ષ મૂકવામાં આવે. અમને આ દલીલ સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય લાગે છે.

૫૪. **સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતે આ પ્રશ્ન પર વિગતવાર વિચારણા કરવાનો પ્રસંગ આપ્યો હતો કે શું આરોપીને ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવાથી રોકવા માટે ચાર્જશીટની સંજ્ઞાન જરૂરી છે કે શું માત્ર ચાર્જશીટ દાખલ કરવી તે પૂરતું છે. ઉપરોક્ત કેસમાં અરજદારની જલગાંવ શહેરમાં ઝૂંપડપટ્ટીના વિકાસ માટે કરવામાં આવેલી રકમના ગેરઉપયોગના આરોપમાં ૧૧.૦૩.૨૦૧૨ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમાં અરજદાર પર આઈપીસીની કલમ ૩૪ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૧૨૦–બી, ૪૦૯, ૪૧૧, ૪૦૬, ૪૦૮, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૮, ૪૭૧, ૧૭૭ અને ૧૦૯ હેઠળ અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ની કલમ ૧૩(૧)(સી), ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. તેમાં અરજદારની દલીલ હતી કે ૯૦ દિવસના વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર મંજૂરીના અભાવે સંજ્ઞાન લેવામાં ન આવતા તેને કસ્ટડીમાં મોકલી શકાયો ન હતો. તપાસના તબક્કા દરમિયાન પહેલા આરોપીના રિમાન્ડને લગતી જોગવાઈઓની યોજના અને ત્યાર બાદ, સંજ્ઞાન લેવામાં આવે, તે દર્શાવે છે કે વિધાનસભા અમુક ગુનાઓની તપાસ તેમાં નિર્ધારિત સમયગાળામાં પૂર્ણ કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે. આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે તપાસ અધિકારીઓ દ્વારા નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર તપાસ પૂર્ણ ન થાય તેવી સ્થિતિમાં, જો આરોપી જામીન આપવાની રજૂઆત કરે તો તેને જામીન આપવાનો અક્ષમ્ય અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. આ અદાલતનો દ્રઢ મત હતો કે જો ૬૧મા કે ૯૧મા દિવસે કોઈ આરોપી ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળ જતાં જામીન પર મુક્ત થવા માટે અરજી કરે છે, તો અદાલત પાસે આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી. જો કે, એકવાર નિયત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ થઈ ગયા પછી, આરોપીનો વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીનનો અધિકાર સમાપ્ત થઈ ગયો અને

આરોપી ગુણદોષ પર નિયમિત જામીન માટે વિનંતી કરવાનો હકદાર હશે. આ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ચાર્જશીટ દાખલ કરવી એ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ના જોગવાઇ (એ) ની જોગવાઈઓનું પૂરતું પાલન છે અને સંજ્ઞાન લેવું એ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ માટે માટે યોગ્ય નથી. સી.આર.પી.સી.ની યોજના એવી છે કે એકવાર તપાસનો તબક્કો પૂર્ણ થઈ જાય પછી, અદાલત આગળના તબક્કે આગળ વધે છે, જેની સંજ્ઞાન અને સુનાવણી લેવાનું છે. તપાસના સમયગાળા દરમિયાન, આરોપી મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડી હેઠળ હોય છે, જેમની સમક્ષ તેને અથવા તેણીને પ્રથમ રજૂ કરવામાં આવે છે, આવા મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીઓને પોલીસ કસ્ટડી અને/અથવા ન્યાયિક કસ્ટડીમાં મોકલવાની સત્તા આપવામાં આવે છે, જે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ નિર્ધારિત મહત્તમ સમયગાળા સુધી હોય છે. આરોપીએ અમુક અદાલતની કસ્ટડીમાં રહેવું પડે છે તે હકીકતને સ્વીકારીને, આ અદાલતે નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે નિયત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવા પર, જ્યાં સુધી કોર્ટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આરોપી મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડીમાં રહે છે, જ્યારે ઉપરોક્ત અદાલત સીઆરપીસીની કલમ ૩૦૯ની શરતોમાં સુનાવણી દરમિયાન રિમાન્ડના હેતુઓ માટે આરોપીની કસ્ટડી સ્વીકારે છે. આ કોર્ટે સ્પષ્ટ કર્યું કે બે તબક્કા અલગ અલગ છે, જેમાં એક બીજાને અનુસરે છે જેથી કોર્ટ સાથે આરોપીની કસ્ટડીની સાતત્ય જાળવી શકાય.

૫૫. અમે **સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા)ના ચુકાદાના સંબંધિત ભાગોનો નીચે ઉલ્લેખ કરીએ છીએઃ

> "**૧૬.** આ તબક્કે, અમે અમુક તારીખોનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ જે આ કેસની હકીકતો સાથે સંબંધિત છે, એટલે કેઃ

(એ) ૧૧–૩–૨૦૧૨ – અરજદારની ધરપકડ કરવામાં આવી અને તેને પોલીસ કસ્ટડીમાં મોકલી દેવામાં આવ્યો;

(બી) ૨૫–૪–૨૦૧૨ – ચાર આરોપીઓ સામે દાખલ કરાયેલ પ્રથમ ચાર્જશીટ;

(સી) ૧–૬–૨૦૧૨ – પૂરક ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું જેમાં અરજદારનું નામ છે;

(ડી) ૩૦–૭–૨૦૧૨ – ટ્રાયલ કોર્ટે જામીન આપવા માટે અરજદારની અરજીને નકારી કાઢી હતી;

(ઈ) ૧૩–૯–૨૦૧૨ [સુરેશ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ક્રિમીનલ એપ્લિકેશન નં. ૩૫૬૮/૨૦૧૨, ૧૩–૯–૨૦૧૨ના અદેશ (બોમ)]–ઉચ્ચ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટના આદેશની પુષ્ટિ કરી;

(એફ) ૨–૧૦–૨૦૧૨ – ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી;

(જી) ૫–૧૦–૨૦૧૨ – ટ્રાયલ કોર્ટે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ અરજી ફગાવી દીધી.

ઉપરોક્ત તારીખોથી એ સ્પષ્ટ થશે કે બંને ચાર્જશીટ અને પૂરક ચાર્જશીટ અરજદારની ધરપકડ અને પોલીસ કસ્ટડીમાં રિમાન્ડની તારીખથી ૯૦ દિવસની અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. એ વાત સાચી છે કે સીઆરપીસી અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ આરોપીઓ સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી મેળવવામાં ફરિયાદ પક્ષની નિષ્ફળતાને કારણે વિશેષ અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું ન હતું, પરંતુ શું આવી નિષ્ફળતા સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈઓનું પાલન ન કરવા સમાન છે એ પ્રશ્ન છે જેનો આપણે સામનો કરી રહ્યા છીએ.

૧૭. <u>અમારા મતે, સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ હેઠળ મંજૂરી આપવાનું ક્યાંય વિચારવામાં આવ્યું નથી. ઉપરોક્ત કલમ જે વિચારે છે તે નિર્ધારિત</u>

સમયગાળામાં વિવિધ પ્રકારના કેસોના સંદર્ભમાં તપાસ પૂર્ણ કરવાનો છે અને તપાસ અધિકારીઓની તેમ કરવામાં નિષ્ફળતા પર આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવાનો અધિકાર છે. આરોપીના રિમાન્ડને લગતી જોગવાઈઓની યોજના, પ્રથમ તપાસના તબક્કા દરમિયાન અને ત્યારબાદ, સંજ્ઞાન લેવામાં આવે તે પછી, સૂચવે છે કે વિધાનસભા અમુક ગુનાઓની તપાસ ૬૦ દિવસની અંદર પૂર્ણ કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે અને મૃત્યુદંડ, આજીવન કેદ અથવા ૧૦ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી કેદની સજાને પાત્ર ગુનાઓ ૯૦ દિવસની અંદર અંદર પૂર્ણ કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે તપાસ અધિકારીઓ દ્વારા તપાસ પૂર્ણ ન થાય અને જો આરોપી જામીન આપવાની રજૂઆત કરે તો તેને જામીન આપવાનો અક્ષમ્ય અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. તદનુસાર, જો ૬૧મા દિવસે અથવા ૯૧મા દિવસે, આરોપી સામે ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળ જતાં જામીન પર મુક્ત થવા માટે અરજી કરે છે, તો અદાલત પાસે આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી. ઉપરોક્ત જોગવાઈને વિવિધ કિસ્સાઓમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી છે અને તેનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે, જેમ કે અહીં અગાઉ ઉલ્લેખિત છે. નટબર પરીદા કેસ [(૧૯૭૫) ૨ એસસીસી ૨૨૦: ૧૯૭૫ એસસીસી (કરી) ૪૮૪] અને સંજય દત્ત કેસ [(૧૯૯૪) ૫ એસસીસી ૪૧૦:૧૯૯૪ એસસીસી (કરી) ૧૪૩૩] માં બંને નિર્ણયો એવા ઉદાહરણો હતા કે જ્યાં સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨)માં નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું ન હતું અને ચાર્જશીટ દાખલ કરતા પહેલા જામીન આપવા માટે અરજી કરવામાં આવી હતી,આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જો ચાર્જશીટ દાખલ કરતા પહેલા આવી અરજી કરવામાં આવી હોય તો આરોપીને જામીન આપવાનો અક્ષમ્ય અધિકાર છે, પરંતુ એકવાર ચાર્જશીટ દાખલ થયા પછી, આવા અધિકારનો અંત આવી ગયો અને આરોપીને ગુણદોષ પર નિયમિત જામીન માટે વિનંતી કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવશે.

૧૮. ઉપરોક્ત કોઈપણ કેસ એ સ્થિતિમાંથી વિચલિત થતો નથી કે એકવાર નિર્ધારિત સમયની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ થઈ જાય, પછી ડિફોલ્ટ જામીન

અથવા વૈધાનિક જામીન આપવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. ઉપર સૂચવ્યા મુજબ, અમારા મતે, ચાર્જશીટ દાખલ કરવી એ આ કેસમાં કલમ ૧૬૭(૨)(એ)(ii) ની જોગવાઈઓનું પૂરતું પાલન છે. જ્યાં સુધી સી.આર.પી.સી.ની કલમ–૧૬૭ સંબંધિત છે ત્યાં સુધી સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે કે નહીં તે સામગ્રી નથી. અરજદારને જે અધિકાર પ્રાપ્ત થયો હોય, ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી ન હોય, તે આ કેસના તથ્યો તરફ આકર્ષિત નથી. માત્ર એટલા માટે કે આરોપી સામે કેસ ચલાવવા અને સી.આર.પી.સી.ની કલમ–૩૦૯ના તબક્કા સુધી આગળ વધવા માટે મંજૂરી મેળવવામાં આવી ન હતી, એવું ન કહી શકાય કે આરોપી સી.આર.પી.સી.ની કલમ–૧૬૭માં કલ્પના કરાયેલ વૈધાનિક જામીન આપવા માટે હકદાર છે. સી.આર.પી.સી.ની યોજના એવી છે કે એકવાર તપાસનો તબક્કો પૂર્ણ થઈ જાય પછી, અદાલત આગળના તબક્કે આગળ વધે છે, જે સંજ્ઞાન અને સુનાવણી લેવાનું છે. આરોપીએ કોઈક અદાલતની કસ્ટડીમાં રહેવું પડે છે. તપાસના સમયગાળા દરમિયાન, આરોપી મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડીમાં હોય છે, જેમની સમક્ષ તેને પ્રથમ રજૂ કરવામાં આવે છે. તે તબક્કા દરમિયાન, સી.આર.પી.સી.ની કલમ–૧૬૭ હેઠળ, મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીને કસ્ટડીમાં, પોલીસ કસ્ટડી અને/અથવા ન્યાયિક કસ્ટડી બંને, એક સમયે ૧૫ દિવસ માટે, વધુમાં વધુ ૬૦ દિવસ સુધીના રિમાન્ડની સત્તા આપવામાં આવી છે. ૧૦ વર્ષથી ઓછી અને ૯૦ દિવસની સજાપાત્ર અપરાધોના કેસો જ્યાં ગુનાઓ ૧૦ વર્ષથી વધુ અથવા તો મૃત્યુદંડની સજાને પાત્ર છે. જો કોઈ તપાસ અધિકારી નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો આરોપી વૈધાનિક જામીન પર મુક્ત થવાનો હકદાર છે. આવી સ્થિતિમાં, આરોપી જ્યાં સુધી ગુનાનો પ્રયાસ કરતી કોર્ટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડીમાં રહે છે, જ્યારે ઉપરોક્ત અદાલત સીઆરપીસીની કલમ ૩૦૯ શરતોમાં સુનાવણી દરમિયાન રિમાન્ડના હેતુઓ માટે આરોપીની કસ્ટડી ધારણ કરે. બે તબક્કાઓ અલગ છે, પરંતુ એક કોર્ટ સાથે આરોપીની કસ્ટડીની સાતત્યતા જાળવવા માટે એક બીજાને અનુસરે છે."

(ભારપૂર્વક)

૫૬. **સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન**(સુપ્રા) કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ચાર્જશીટ દાખલ કરવી એ સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૭ની જોગવાઈઓનું પૂરતું પાલન છે અને આરોપી સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્તિની માંગ કરી શકતો નથી. જ્યાં સુધી ગુનાની સુનાવણી કરતી અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આરોપી મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડીમાં રહે છે, જે સંજ્ઞાન લીધા પછી રિમાન્ડના હેતુ માટે આરોપીની કસ્ટડી ધારે છે.

૫૭. આ કોર્ટનો ઉપરોક્ત નિર્ણય કાયદાની સ્થિતિને ખૂબ જ સ્પષ્ટ કરે છે કે એકવાર નિયત સમયની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ થઈ ગયા પછી, વૈધાનિક/મૂળભૂત જામીન આપવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ના પાલનના હેતુ માટે સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે કે નહીં તે સંબંધિત નથી. માત્ર ચાર્જશીટ દાખલ કરવી પૂરતી છે.

૫૮. **સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા)ના નિર્ણયનો આ અદાલત દ્વારા ગંભીર છેતરપિંડી તપાસ કાર્યાલય (સુપ્રા) ના કેસમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન (સુપ્રા) ના નિર્ણયને આ કોર્ટ દ્વારા **ગંભીર છેતરપિંડી તપાસ કાર્યાલય** (સુપ્રા) ના કેસમાં સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યો છે અને તેના પર વિશ્વાસ કરવામાં આવ્યો છે.ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, એ જ મુદ્દો અદાલતની વિચારણા માટે પડ્યો હતો, શું આરોપી સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન માટે હકદાર છે કે કેમ તે આધાર પર કે રિમાન્ડની તારીખથી ૬૦ દિવસ અથવા ૯૦ દિવસની સમાપ્તિ પહેલાં સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું ન હતું?

૫૯. જો કે, ગંભીર છેતરપિંડી તપાસ કાર્યાલય (સુપ્રા) માં આ કોર્ટની વિચારણા માટેનો એક બીજો મુદ્દો એ હતો કે શું **સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા) એ **સંજય દત્ત** (સુપ્રા), **મોહમ્મદ ઇકબાલ મદાર શેખ અને અન્યો વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય** (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૭૨૨ અને **એમ.રવિન્દ્રન વિ. ઇન્ટેલિજન્સ ઓફિસર, ડિરેક્ટોરેટ ઓફ રેવન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ** (૨૦૨૧) ૨ એસસીસી ૪૮૫માં અહેવાલ આપ્યો હતો તેના કરતા અલગ દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે કેમ. આ અદાલતે વિગતવાર સમજાવ્યું કે શા માટે **સુરેશ કુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા)માં **સંજય દત્ત**(સુપ્રા), **ઇકબાલ મદાર** (સુપ્રા) અને **એમ. રવિન્દ્રન** (સુપ્રા)ની વિરુદ્ધ કંઈપણ નક્કી કરવામાં આવ્યું ન હતું. અમે સંબંધિત અવલોકનો ટાંકીએ છીએઃ

> "**૧૨.** જે મુદ્દો ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે તે એ છે કે શું આ અદાલતે સંજય દત્ત(સુપ્રા), મદાર શેખ (સુપ્રા) અને એમ. રવિન્દ્રન (સુપ્રા)માં અલગ દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે. સંજય દત્ત (સુપ્રા) માં, આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યુ હતું કે આરોપીને પ્રાપ્ત થયેલ અક્ષમ્ય અધિકાર ફક્ત ચલણ ફાઈલ કરતા પહેલા જ લાગુ કરી શકાય છે અને તે ચલણ ફાઈલ કરવા પર ટકી શકતો નથી કે અમલપાત્ર રહેતો નથી. તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે એકવાર ચલણ દાખલ થઈ ગયા પછી, જામીન મંજૂર કરવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો પડશે અને ચલણ દાખલ કર્યા પછી આરોપીને જામીન મંજૂર કરવા સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ કેસની ગુણવત્તાના સંદર્ભમાં જ નિર્ણય લેવો પડશે. ઉપરોક્ત તારણોના પ્રકાશમાં, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે ચલણ દાખલ થયા પછી આરોપીની કસ્ટડી સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) દ્વારા સંચાલિત નથી પરંતુ સીઆરપીસીની વિવિધ જોગવાઈઓ દ્વારા સંચાલિત છે.
>
> **૧૩.** મદાર શેઠ (સુપ્રા), કે જેના પર સામાવાળા નંબર ૧ અને ૨ અને ઇન્ટરવેનર માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા વિશ્વાસ કરવામાં આવ્યો હતો, તેમાંના અપીલકર્તાઓને ૧૬.૦૧.૦૯૯૩ના રોજ કસ્ટડીમાં

લેવામાં આવ્યા હતા. ૩૦.૦૮.૧૯૯૩ના રોજ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. આતંકવાદી અને વિઘટનકારી પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૭ની કલમ ૨૦(૪)(બી) હેઠળ નિર્ધારિત વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ ન થવાને ધ્યાનમાં રાખીને અપીલકર્તાઓને મુક્ત કરવાનો અધિકાર હોવા છતાં, સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈ (એ) સાથે વાંચીને, તેમણે વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર તપાસ પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળતાના આધારે જામીન પર મુક્ત થવા માટે અરજી કરી ન હતી. આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી અને સંજ્ઞાન લીધા પછી, તેઓ સીઆરપીસીની અન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ પસાર કરાયેલા રિમાન્ડના આદેશોના આધારે કસ્ટડીમાં રહ્યા હતા.ઉપરોક્ત હકીકતની સ્થિતિમાં વૈધાનિક જામીનની રાહત આપવાનો ઇનકાર કરતા, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ આરોપીને આપવામાં આવેલા અધિકારનો ઉપયોગ ચાર્જશીટ રજૂ કર્યા પછી અને સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યા પછી કરી શકાતો નથી. મદાર શેખ (સુપ્રા)માં ચુકાદાનું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે સંજ્ઞાન લીધા પછી વૈધાનિક જામીનના અધિકારનો અમલ ન કરી શકાય તેવો સંદર્ભ ઉપરોક્ત કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને છે, જ્યાં આ અદાલતે તેમાં અપીલકર્તાઓને વૈધાનિક જામીન આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો કારણ કે ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું અને સંજ્ઞાન પણ લેવામાં આવ્યું હતું, જેમાં સીઆરપીસીની અન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ રિમાન્ડના આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ, તેઓ કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ જામીન માટે હકદાર ન હતા.

૧૪. સીઆરપીસીની કલમ–૧૬૭(૨) હેઠળ જામીન માટેની અરજી એમ. રવિન્દ્રન (સુપ્રા)માં આ અદાલતની વિચારણા હેઠળ હતી. આ કેસમાં, અપીલકર્તાની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને ૦૪.૦૮.૨૦૧૮ના રોજ નાર્કોટિક્સ ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સ એક્ટ, ૧૯૮૫ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ન્યાયિક કસ્ટડીમાં મોકલવામાં આવ્યો હતો. ૦૧.૦૨.૨૦૧૯ના રોજ, અપીલકર્તાએ કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ આ આધાર પર જામીન માટે અરજી દાખલ કરી હતી કે તપાસ પૂર્ણ થઈ ન હતી અને વૈધાનિક

સમયગાળામાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી ન હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ જામીન આપ્યા હતા, જેને મદ્રાસની હાઈકોર્ટે ૨૧.૧૧.૨૦૧૯ના ચુકાદા દ્વારા રદ કરવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટના ઉપરોક્ત ચુકાદાને પડકારતા અપીલકર્તાએ આ અદાલતનો સંપર્ક કર્યો હતો. આ કેસમાં નિર્ણાયક હકીકત એ છે કે તેમાં અપીલકર્તાએ ૦૧.૦૨.૨૦૧૯ના રોજ સવારે ૧૦.૩૦ વાગ્યે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ અરજી દાખલ કરી અને તે જ દિવસે સાંજે ૪.૨૫ વાગ્યે, અપીલકર્તા સામે વધારાની ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી, જેના આધારે બરતરફી કરવામાં આવી હતી, જેના આધારે જામીન અરજી રદ કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. આ અદાલતે હાઈકોર્ટના ચુકાદાને રદ કરતી વખતે ટ્રાયલ કોર્ટના આદેશને પુનઃસ્થાપિત કર્યો હતો, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આરોપીએ નિયત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ જામીન માટેની અરજી દાખલ કર્યા પછી, ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત થવાના તેના અધિકારનો "લાભ" લીધો હોવાનું માનવામાં આવે છે અથવા તેને લાગુ કર્યો હોવાનું માનવામાં આવે છે. ૧૮૦ દિવસની મુદત પૂરી થાય તે પહેલાં, કોઈ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી ન હતી અથવા તપાસ માટે સમય વધારવાની માંગણી કરતી કોઈ અરજી દાખલ કરવામાં આવી ન હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે અરજદાર અનુગામી ફાઇલિંગ હોવા છતાં, વૈધાનિક જામીન પર મુક્ત થવા માટે હકદાર છે. ઉપરોક્ત કેસમાં જે મુદ્દો નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો તે એ હતો કે આરોપીએ ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત થવાના તેના અધિકારનો લાભ લીધા પછી વધારાની ફરિયાદ દાખલ કરવી, જો કાયદાકીય સમયગાળાની સમાપ્તિ પહેલાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં ન આવ્યું હોય તો અદાલતોને આ અસમર્થનીય અધિકારને લાગુ કરવાથી રોકવી જોઈએ નહીં. આ અદાલત દ્વારા એમ. રવિન્દ્રન (સુપ્રા) માં મદાર શેઠ (સુપ્રા) નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે મદાર શેખ (સુપ્રા) માં જામીન માટેની કોઈ આગોતરી અરજી દાખલ કરવામાં આવી ન હતી જો કે ચાર્જશીટ વૈધાનિક સમયગાળાની સમાપ્તિ પછી રજૂ કરવામાં આવી હતી. આ કોર્ટે મદાર શેખ (સુપ્રા) માં નોંધાયેલા તારણોનું પુનરાવર્તન કર્યું કે એકવાર

ચાર્જશીટ રજૂ થઈ ગયા પછી અને સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યા પછી જામીનના અધિકારનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, મદાર શેઠ (સુપ્રા) માં જણાવેલ નિષ્કર્ષ કેસની હકીકતોના સંદર્ભમાં આવ્યો હતો.

૧૫. ફોજદારી અપીલ નં.૭૦૧–૭૦૨/૨૦૨૦માં આ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે ઊભો થયેલો મુદ્દો ડિફોલ્ટ જામીન માટેના દાવાને ધ્યાનમાં લેવા માટે, કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઇ (એ) હેઠળ વિચાર્યા મુજબ, ૬૦ દિવસ કે ૯૦ દિવસના સમયગાળાની ગણતરીમાં રિમાન્ડની તારીખનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે કે કેમ તે સાથે સંબંધિત છે. ઉપરોક્ત મુદ્દા પરના અભિપ્રાયોના તફાવતની નોંધ લેતા, આ અદાલતે મોટી બેંચ દ્વારા આ મુદ્દા પર વિચારણા કરવાની જરૂરિયાત અનુભવી. એસએલપી(ક્રિ.)નંબર ૨૧૦૫–૨૧૦૬/૨૦૨૧ અને એસએલપી(ક્રિ.) નંબર ૨૧૧૧–૨૧૧૨/૨૦૨૧ માં ૧૨.૦૩.૨૦૨૧ના રોજનો પછીનો આદેશ તે તમામ કેસોને ફોજદારી અપીલ નંબર–૭૦૧–૭૦૨/૨૦૨૦ની સાથે ટેગ કરવા માટે છે. તેમાં અરજદારો વતી કરાયેલી રજૂઆત અને ઉપરોક્ત આદેશમાં નોંધાયેલ સાક્ષીઓની યાદી અને ચાર્જશીટ યોગ્ય રીતે દાખલ કરવા માટેના દસ્તાવેજો વગર છેલ્લા દિવસે ચાર્જશીટ ફાઈલ કરવા સંબંધિત છે. શ્રી. રોહતગીએ એસએલપી(ક્રિ.)નંબર ૨૧૧૧–૨૧૧૨/૨૦૨૧નો ઉલ્લેખ કર્યો અને રજૂઆત કરી કે ઉભા કરાયેલા મુદ્દાઓમાંથી એક સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ હેઠળ વૈધાનિક સમયગાળાની સમાપ્તિ પહેલાં લેવામાં આવતી સંજ્ઞાન સાથે સંબંધિત છે. તે સ્પષ્ટ છે કે મોટી બેંચનો સંદર્ભ કલમ ૧૬૭ હેઠળ નિર્ધારિત સમયગાળાની ગણતરી માટે રિમાન્ડની તારીખને બાકાત રાખવા અથવા સમાવિષ્ટ કરવાના મુદ્દા સાથે સંબંધિત છે. તેથી, આ કેસને મોટી બેંચને સંદર્ભિત કરવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી.

૧૬. <u>સંજય દત્ત (સુપ્રા), મદાર શેખ (સુપ્રા) અને એમ. રવિન્દ્રન (સુપ્રા) ના ચુકાદાઓની ઝીણવટભરી તપાસ દર્શાવે છે કે ભીકમચંદ જૈન (સુપ્રા) માં જે નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે તેની વિરુદ્ધ કંઈ નથી. ઉપરોક્ત તમામ ચુકાદાઓ કે જેના પર બંને પક્ષો આધાર રાખે છે, તેમાં આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું</u>

કે સીઆરપીસીની કલમ –૧૬૭(૨) હેઠળ કાયદાકીય જામીન મેળવવાનો આરોપીનો અસમર્થનીય અધિકાર ત્યારે જ ઊભો થાય છે જ્યારે કાયદાકીય સમયગાળાની સમાપ્તિ પહેલાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી ન હોય. મદાર શેખ (સુપ્રા) માં સંજ્ઞાનનો સંદર્ભ એ હકીકતની પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને છે કે જ્યાં ચાર્જશીટ રજૂ થયા પછી અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું. આવા સંદર્ભનો અર્થ એ ન કરી શકાય કે આ અદાલત સીઆરપીસીની કલમ –૧૬૭(૨) ની જોગવાઇ (એ) હેઠળ નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર સંજ્ઞાન લેવાની વધારાની જરૂરિયાત રજૂ કરે છે, જેમાં નિષ્ફળ જતાં આરોપી કાયદાકીય સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કર્યા પછી પણ ડિફોલ્ટ જામીન માટે હકદાર રહેશે. તે પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી કે મદાર શેખ (ઉપરોક્ત) અને એમ. રવિન્દ્રન (સુપ્રા) બંનેમાં, આ અદાલતે પોતાનો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે વૈધાનિક સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ ન કરવું એ સીઆરપીસીની કલમ –૧૬૭(૨) હેઠળ જામીનનો દાવો કરવાનો અસમર્થ અધિકાર મેળવવા માટેનો આધાર છે. ૬૦ દિવસની મુદત પૂરી થયા પછી આરોપીની કસ્ટડી સંબંધિત કોયડો પણ આ અદાલતે ભીકમચંદ જૈન (સુપ્રા)માં હાથ ધર્યો છે. તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે સંબંધિત અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આરોપી મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડીમાં રહેશે. આ કેસમાં વિચારણા માટે ઉદભવતો મુદ્દો ભીકમચંદ જૈન (સુપ્રા)ના ચુકાદા દ્વારા સંપૂર્ણપણે આવરી લેવામાં આવ્યો હોવાથી, ૩૧.૦૫.૨૦૧૯ના રોજ હાઇકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ આદેશ આથી રદ કરવામાં આવે છે." (ભારપૂર્વક)

૬૦. **રિતુ છાબરિયા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યો,** રિટ પિટિશન (સીઆરએલ) નંબર ૬૦/૨૦૨૩ના કેસમાં, ૨૬.૦૪.૨૦૨૩ના રોજ લેવાયેલ આ કોર્ટના ખૂબ જ તાજેતરના ચુકાદા તરફ આરોપીઓ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું. અધૂરી ચાર્જશીટ દાખલ કરીને આરોપીના ડિફોલ્ટ જામીન

મેળવવાના અધિકારને નષ્ટ કરી શકાય નહીં એવી રજૂઆતને મજબૂત કરવા માટે આ નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. રિતુ છાબરિયાએ બંધારણની આર્ટિકલ–૩૨ હેઠળ રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી, જેમાં તેના પતિને ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. ઉપરોક્ત કેસની હકીકતોમાં, ત્રણ મુદ્દાઓ આ અદાલતની વિચારણા માટે હતાઃ

i. શું પ્રથમ કેસની તપાસ પૂર્ણ કર્યા વિના ચાર્જશીટ અથવા પ્રોસિક્યુશન ફરિયાદ ટુકડે–ટુકડે દાખલ કરી શકાય?

II. શું તપાસ પૂર્ણ કર્યા વિના આવી ચાર્જશીટ દાખલ કરવાથી આરોપીનો ડિફોલ્ટ જામીન આપવાનો અધિકાર ખતમ થઈ જશે?

III. શું સી.આર.પી.સી. દ્વારા નિર્ધારિત સમયની બહાર તપાસની પેન્ડન્સી દરમિયાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આરોપીના રિમાન્ડ ચાલુ રાખી શકાય કે કેમ?

૬૧. આ અદાલતે અરજીને મંજૂરી આપતી વખતે અનુક્રમે પરિચ્છેદ ૨૪ અને ૨૫માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતુંઃ

> "**૨૪.** જો નિયત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવે તો વૈધાનિક જામીનનો આ અધિકાર સમાપ્ત થઈ જાય છે. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૭૩(૮) હેઠળ પૂરક ચાર્જશીટનો આશરો લેવાનો પ્રશ્ન મુખ્ય ચાર્જશીટ દાખલ થયા પછી જ ઉદ્ભવે છે, અને જેમ કે, એક પૂરક ચાર્જશીટ, જેમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે તપાસ હજુ બાકી છે, કોઈ પણ સંજોગોમાં ડિફોલ્ટ જામીનના અધિકારને ખતમ કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી, તે પછી, ડિફોલ્ટ જામીનનો સમગ્ર હેતુ નિષ્ફળ જાય છે, અને ચાર્જશીટ અથવા પૂરક ચાર્જશીટ દાખલ કરવી એ માત્ર ઔપચારિકતા બની જાય છે અને એક સાધન બની જાય છે, જેથી ડિફોલ્ટ જામીનનો અધિકાર વિક્ષેપિત થાય છે.

૨૫. આ રીતે તે સ્વયંસિદ્ધ છે કે પ્રથમ તપાસ પૂર્ણ કરવાની છે, અને તે પછી જ નિર્ધારિત સમયગાળામાં ચાર્જશીટ અથવા ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય છે, અને આમ કરવામાં નિષ્ફળતા સીઆરપીસીની કલમ –૧૬૭(૨) હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીનના વૈધાનિક અધિકાર પેદા કરશે. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ થમિશારસી અને અન્યે।[(૧૯૯૫) ૪ એસ.સી.સી. ૧૯૦]ના કિસ્સામાં, જે નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સ એક્ટ, ૧૯૮૫ હેઠળનો કેસ હતો, જ્યારે જાણવા મળ્યું કે તપાસ પૂર્ણ થઈ નથી અને નિયત સમયગાળાની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી ન હતી, ત્યારે ડિફોલ્ટ જામીનનો ઇનકાર ભારતના બંધારણના આર્ટિકલ ૨૧નું ઉલ્લંઘન હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું, અને વધુમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે જામીન આપવા પરની બેવડી મર્યાદા પણ લાગુ થશે નહીં."

૬૨. આમ, **રીતુ છાબરિયા**(સુપ્રા) માં, હકીકતો સંપૂર્ણપણે અલગ હતી. ઉપરોક્ત કેસમાં, નિર્વિવાદપણે, તપાસ ચાલુ હતી, પરંતુ ચાર્જશીટ દાખલ કરવાનો વૈધાનિક સમયગાળો સમાપ્ત થઈ રહ્યો હોવાથી, ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી જેમાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી હતી કે તપાસ હજુ બાકી છે. આવા સંજોગોમાં, આ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ની પેટા કલમ (૮) ની મદદ લઈને કોઈ પૂરક ચાર્જશીટ દાખલ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી, કારણ કે સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ની પેટા કલમ (૮) તપાસ પૂર્ણ થયા પછી અને ચાર્જશીટ રજુ કરવામાં આવે તે પછી જ અમલમાં આવે છે. અમારું માનવું છે કે આ કોર્ટના ઉપરોક્ત નિર્ણયનો હાલના કેસમાં આરોપીઓને કોઈ ફાયદો નથી. આ કેસમાં સમગ્ર તપાસ પૂર્ણ થયા બાદ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. આ હકીકત વિવાદમાં નથી.

૬૩. આમ, અમે મુદ્દા નંબર ૧નો જવાબ આપીએ છીએ કે ચાર્જશીટ દાખલ કરવી એ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ની જોગવાઈઓનું પૂરતું પાલન છે અને આરોપી કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ વૈધાનિક/મૂળભૂત જામીન પર મુક્ત થવાના કોઈપણ અક્ષમ્ય અધિકારનો દાવો કરી શકતો નથી કે ચાર્જશીટ ફાઇલ કરવા માટે વૈધાનિક સમયગાળો સમાપ્ત થાય તે પહેલાં સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું નથી. અમે ફરી એકવાર, આ કોર્ટે **સુરેશકુમાર ભીકમચંદ જૈન** (સુપ્રા) માં જે કહ્યું તે પુનરાવર્તિત કરીએ છીએ કે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ હેઠળ મંજૂરી આપવાનો ક્યાંય વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી.

<u>મુદ્દા નં. ૨</u>

૬૪. હવે અમે અપીલકર્તાઓ વતી રજૂ કરાયેલા નિવેદનના બીજા અંગની ચર્ચા કરવા માટે આગળ વધીએ છીએ કે એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૨૨ હેઠળ સૂચિત વિશેષ અદાલતને બદલે એસ.ડી.જે.એમ., અજનાલાની અદાલતમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવું અને ત્યારબાદ મેજિસ્ટ્રેટ, સીઆરપીસીની કલમ ૨૦૯ની જોગવાઈઓ હેઠળ કેસ સત્ર અદાલતને સોંપવાથી મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવાની તારીખથી અપીલકર્તાઓની કસ્ટડી અથવા વધુ અટકાયતને સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર ગણાતી આગળની તમામ કાર્યવાહીનું ઉલ્લંઘન થાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આપણે એ રજૂઆત પર વિચાર કરવાની જરૂર છે કે મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં અમારી સમક્ષ બે અપીલકર્તાઓની ધરપકડના ૧૬૧મા દિવસે ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હોવાથી, ત્યારબાદ અપીલકર્તાઓની વધુ અટકાયતને ગેરકાયદેસર ગણાવી શકાય છે અને અપીલકર્તાઓ સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) ની જોગવાઈઓ હેઠળ વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત થવાનો હકદાર છે.

૬૫. યુએપીએની કલમ ૨(૧)(ડી) નીચે મુજબ છેઃ

"૨(૧)(ડી). અદાલતનો અર્થ એ છે કે આ અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની સુનાવણી કરવા માટે સંહિતા હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી ફોજદારી અદાલત અને તેમાં કલમ ૧૧ હેઠળ અથવા રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી અધિનિયમ, ૨૦૦૮ની કલમ ૨૨ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતનો સમાવેશ થાય છે;"

૬૬. ઉપર ઉલ્લેખિત "અદાલત" ની વ્યાખ્યાનું વાંચન સૂચવે છે કે તેમાં એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૧ અથવા કલમ ૨૨ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતનો સમાવેશ થાય છે. એન.આઈ.એ.અધિનિયમની કલમ ૧૧ કેન્દ્ર સરકારને સેશન્સ કોર્ટને વિશેષ અદાલતો તરીકે નિયુક્ત કરવાની સત્તા આપે છે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ–૨૨ રાજ્ય સરકારને સેશન્સ કોર્ટને વિશેષ અદાલતો તરીકે નિયુક્ત કરવાની સત્તા આપે છે.

૬૭. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૬નું અવલોકન અનુસૂચિત ગુનાઓની તપાસ વિશે જણાવે છે. યુ.એ.પી.એ.હેઠળના અનુસૂચિત ગુનાઓને એન.આઈ.એ. અધિનિયમની અનુસૂચિમાં ક્રમ નંબર ૨ પર સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. ત્યારપછી, એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૦ રાજ્ય સરકારની સુનિશ્ચિત ગુનાઓની તપાસ કરવાની સત્તા વિશે સૂચવે છે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૧ વિશેષ અદાલતની રચના માટે કેન્દ્ર સરકારની સત્તા વિશે સૂચવે છે, જ્યારે એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૨૨ અનુસૂચિત ગુનાની સુનાવણી માટે વિશેષ અદાલતની રચના કરવા માટે રાજ્ય સરકારની સત્તા સૂચવે છે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૩માં વિશેષ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની વિગતો છે. બંને કાયદાઓની આ જોગવાઈઓનું સંયુક્ત વાંચન એ કાયદાકીય

આદેશ દર્શાવે છે કે યુએપીએ અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ એનઆઈએ અધિનિયમની અનુસૂચિમાં સમાવિષ્ટ કરાયેલા સુનિશ્ચિત ગુનાઓ હેઠળ આવે છે. જો કે, એન.આઈ.એ. અધિનિયમની યોજના વૈધાનિક જોગવાઈઓનું ઝીણવટપૂર્વક પાલન કર્યા પછી એન.આઈ.એ. દ્વારા અથવા સંબંધિત રાજ્ય સરકાર દ્વારા તેની તપાસ કરવાની પ્રક્રિયા સૂચવે છે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૦ વધુ સ્પષ્ટતા કરે છે કે રાજ્ય સરકારને પણ આ કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર સુનિશ્ચિત ગુનાની તપાસ કરવાની સત્તા છે. જો કે, કાયદાકીય આદેશમાં એવી કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી કે બંને પરિસ્થિતિઓમાં, તપાસ એન.આઈ.એ. દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા, અનુસૂચિત ગુનાની ટ્રાયલ ફક્ત આ કાયદા હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલત દ્વારા હાથ ધરવામાં આવશે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૩ને આ અધિનિયમની કલમ ૧૧ સાથે વાંચવાની છે જ્યારે એન.આઈ.એ. દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવે છે અને આવી સ્થિતિમાં, તપાસ રાજ્ય સરકારને સોંપવામાં આવી હોવાથી, પછી કલમ ૧૩ને એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૨૨ સાથે વાંચવાની છે. બંને વિભાગોનું સંયુક્ત વાંચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જે પરિસ્થિતિમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી છે, તે પરિસ્થિતિમાં કલમ ૨૨(૨)(ii) મુજબ એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા કલમ (૧)માં એજન્સીનો સંદર્ભ "રાજ્ય સરકારની તપાસ એજન્સી" ના સંદર્ભ તરીકે સમજવામાં આવશે.

૬૮. આમ, બંને અધિનિયમોની યોજના સ્પષ્ટ કરે છે કે એકવાર તપાસ પૂર્ણ થઈ જાય, સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ હેઠળનો અહેવાલ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલતમાં દાખલ કરવાનો છે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૬ કોઈ શંકા માટે કોઈ

જગ્યા છોડતી નથી, કારણ કે તે સ્પેશિયલ કોર્ટને આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ પ્રાપ્ત થવા પર અથવા પોલીસ રિપોર્ટ પર, ટ્રાયલ માટે, આરોપીને પ્રતિબદ્ધ કર્યા વિના કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપે છે. આમ, એન.આઈ.એ. અધિનિયમમાં કલમ ૧૬નો સમાવેશ કરીને વિધાનસભાએ સેશન્સ કોર્ટથી વિપરીત મૂળ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત તરીકે વિશેષ અદાલતને બનાવી છે, જે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ પ્રતિબદ્ધતાની અદાલત છે.(જુઓ **સતીશ કુમાર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય**, ૨૦૨૧ એસસીસીઓ ઓનલાઇન પી અને એચ ૭૮૬)

૬૯. **સતીશ કુમાર**(સુપ્રા)માં, ચંદીગઢ ખાતેની પંજાબ અને હરિયાણા ઉચ્ચ અદાલતે પંજાબ સરકાર દ્વારા તારીખ ૧૦.૬.૨૦૧૪ બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા એન.આઈ.એ. અધિનિયમ સાથે જોડાયેલી અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા ગુનાની સુનાવણી માટે વિશેષ અદાલતોની રચના કરવામાં આવી છે, જેની તપાસ રાજ્ય પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત જાહેરનામુ નીચે પ્રમાણે પુનઃરજુ કરવામાં આવી છેઃ

> "**જાહેરનામુ ૧૦મી જૂન, ૨૦૧૪ નં. એસ.ઓ. ૧૪૧/સી.એ.૩૪/૨૦૦૮/એસ.૨૨/૨૦૧૪** – રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી અધિનિયમ, ૨૦૦૮ (કેન્દ્રીય અધિનિયમ નં. ૩૪/૨૦૦૮) ની કલમ ૨૨ની પેટા કલમ (૧) હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અને આ વતી તેમને સક્ષમ કરતી અન્ય તમામ સત્તાઓ, પંજાબના રાજ્યપાલ, પંજાબ અને હરિયાણા ચંદીગઢ હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશની સંમતિ સાથે રાજ્યના દરેક જિલ્લા મુખ્ય મથક ખાતે સત્ર ન્યાયાધીશની અદાલતો અને પ્રથમ વધારાના સત્ર ન્યાયાધીશ (તેમના સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રમાં આવતા વિસ્તાર માટે) ની રચના

કરવા માટે પ્રસન્ન છે, જે વિશેષ અદાલતો હશે, જે ઉપરોક્ત અધિનિયમમાં સંલગ્ન અનુસૂચિત ગુનાઓની સુનાવણી માટે હશે, જેની તપાસ રાજ્ય પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવે છે."

૭૦. અપીલકર્તાઓ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે **બિક્રમજીત સિંઘ** (સુપ્રા)માં આ કોર્ટના નિર્ણય પર મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો જેમાં આ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે યુ.એ.પી.એ. હેઠળના તમામ ગુનાઓની તપાસ એન.આઈ.એ. દ્વારા કરવામાં આવે કે રાજ્ય સરકારની તપાસ એજન્સી દ્વારા કરવામાં આવે, તેની સુનાવણી ફક્ત તે અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલી વિશેષ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવશે અને કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી સૂચનાઓ દ્વારા રચાયેલી કોઈ વિશેષ અદાલતની ગેરહાજરીમાં, પછી તે માત્ર સત્ર અદાલત દ્વારા કરવામાં આવશે. આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

> "૨૬. એન.આઈ.એ. અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો તે પહેલાં, યુ.એ.પી.એ. હેઠળના ગુનાઓ બે પ્રકારના હતા – જેમાં મહત્તમ ૭ વર્ષથી વધુની કેદ અને મહત્તમ ૭ વર્ષ અને તેથી ઓછી કેદ. અન્ય કાયદાઓ સામેના ગુનાઓને લાગુ પડતાં સંહિતા હેઠળ, મહત્તમ ૭ વર્ષ અને તેથી ઓછી સજા ધરાવતા ગુનાઓ મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતો દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે, જ્યારે મહત્તમ ૭ વર્ષથી વધુની સજા ધરાવતા ગુનાઓ સત્રની અદાલતો દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે, એન.આઈ.એ. અધિનિયમ, ૨૦૦૮ દ્વારા આ યોજનાને સંપૂર્ણપણે દૂર કરવામાં આવી છે કારણ કે તમામ અનુસૂચિત ગુનાઓ એટલે કે યુ.એ.પી.એ. હેઠળના તમામ ગુનાઓ, પછી ભલે તેની તપાસ રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી દ્વારા કરવામાં આવી હોય કે રાજ્ય સરકારની તપાસ એજન્સીઓ દ્વારા રચાયેલી વિશેષ અદાલતો દ્વારા જ ચલાવવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ જાહેરનામા દ્વારા કોઈપણ નિયુક્ત કોર્ટની ગેરહાજરીમાં, આધાર એકલા સેશન કોર્ટ પર છે. આમ, ઉપરોક્ત યોજના હેઠળ

જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે જ્યાં સુધી યુએપીએ હેઠળના તમામ ગુનાઓનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, કલમ ૪૩–ડી(૨)(બી)માં પ્રથમ જોગવાઈ હેઠળ સમય વધારવાનો મેજિસ્ટ્રેટનો અધિકારક્ષેત્ર અસ્તિત્વમાં નથી, "કોર્ટ" સ્પેશિયલ કોર્ટ અથવા સ્પેશિયલ કોર્ટનો ઉલ્લેખ કરતી સૂચનાની ગેરહાજરીમાં, કાં તો પોતે સેશન્સ કોર્ટ છે. વિરોધાભાસી નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો ખોટો છે કારણ કે તે એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૩ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૨૨(૨) ચૂકી ગયો છે. ઉપરાંત, વાદગ્રસ્ત ચુકાદો એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧)ને ચૂકી ગયો છે, જે જણાવે છે કે વિશેષ અદાલત આવા તથ્યોના પોલીસ અહેવાલ પર, અન્ય બાબતોની સાથે, આરોપીની સુનાવણી માટે તેને પ્રતિબદ્ધ કર્યા વિના કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે.

૨૭. XXXXXXX

"... કલમ ૧૬૭(૨) પરંતુક (એ) હેઠળ જામીનનો અધિકાર સંપૂર્ણ છે. તે કાયદાકીય આદેશ છે અને અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ નથી. જો તપાસ એજન્સી ૯૦/૬૦ દિવસની મુદત પૂરી થાય તે પહેલાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો કેસમાં કસ્ટડીમાં રહેલા આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવા જોઈએ. પરંતુ તે તબક્કે, કેસની ગુણવત્તાની તપાસ થવી જોઈએ નહીં. જરાય નહિ. હકીકતમાં, મેજિસ્ટ્રેટ પાસે ૯૦/૬૦ દિવસોની નિર્ધારિત અવધિથી વધુ વ્યક્તિને રિમાન્ડ કરવાની કોઈ સત્તા નથી. તેણે જામીનનો આદેશ પસાર કરવો પડશે અને જરૂરી જામીન બોન્ડ રજૂ કરવા માટે આરોપીઓને તેની જાણ કરવી પડશે. "

૭૧. વિદ્વાન એએસજીના અંતે ઉપરોક્તનો જવાબ એ છે કે રાજ્ય પોલીસ દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી રહી હોવાથી, તેણે એસડીજેએમ, અજનાલા સમક્ષ ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ પર પ્રથમ અહેવાલ દાખલ કરવા માટે આગળ વધ્યું હતું જ્યાં અપીલકર્તાઓને તેમની ધરપકડ પછી પ્રથમ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. વિદ્વાન એ.એસ.જી.

અનુસાર આને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. વિદ્વાન એએસજીએ વધુમાં ધ્યાન દોર્યું હતું કે આખરે આ કેસ કોર્ટ ઓફ સેશન્સને સોંપવામાં આવ્યો હતો અને અંતે એનઆઈએ/યુએપીએ માટે રચાયેલી વિશેષ અદાલતમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન એએસજીના જણાવ્યા અનુસાર, તે વિવાદમાં નથી કે સક્ષમ અધિકારીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા પ્રતિબંધોની તપાસ કર્યા પછી આખરે વિશેષ અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું.

૭૨. અમે સંમત છીએ કે ચાર્જશીટ એસ.ડી.જે.એમ.ની અદાલતમાં દાખલ થઈ શકી ન હતી અને તે જ વિશેષ અદાલતમાં દાખલ થવી જોઈતી હતી. એન.આઈ.એ.અધિનિયમની કલમ ૧૬ વિશેષ અદાલતને આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ પ્રાપ્ત થયા પછી અથવા આવા તથ્યોના પોલીસ અહેવાલ પર, આરોપીની સુનાવણી માટે તેને પ્રતિબદ્ધ કર્યા વિના કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપે છે. જો કે, વિચારવા જેવો નૈસર્ગિક પ્રશ્ન એ છે કે શું બિનજરૂરી પ્રતિબદ્ધ કાર્યવાહી પોતે જ આગળની તમામ કાર્યવાહીને બગાડે છે અને તેથી સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ હેઠળ વૈધાનિક/મૂળભૂત જામીન મેળવવા માટે અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં અયોગ્ય અધિકાર ઊભો કરે છે? અમારું માનવું છે કે એસ.ડી.જે.એમ.ની કોર્ટમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં તપાસ એજન્સીની ભૂલ અને ત્યારપછી કેસને સેશન્સ કોર્ટમાં સોંપવાનો સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭ સાથે ફરીથી કોઈ સંબંધ નથી. અપીલકર્તાઓ વતી રજૂ કરવામાં આવેલી આ સમગ્ર દલીલને માત્ર એ આધાર પર અટકાવી શકાય છે કે યુએપીએની કલમ ૪૩ડી સાથે વાંચીને સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ ડિફોલ્ટ જામીન માંગતી અરજી વિશેષ ન્યાયાધીશ, એનઆઈએ, મોહાલી સમક્ષ ૧૪.૧૨.૨૦૨૦ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તે સમય સુધીમાં, ચાર્જશીટ પહેલેથી

જ દાખલ થઈ ચૂક્યું હતું અને કાર્યવાહી વિશેષ ન્યાયાધીશ, સીબીઆઈ, પંજાબ, એસએએસ નગર, મોહાલીની અદાલતમાં કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હતી. તે વિવાદમાં નથી કે જ્યારે વિશેષ અદાલતે ગુનાની નોંધ લીધી ત્યારે યુએપીએ અને ૧૯૦૮ અધિનિયમ હેઠળ પ્રતિબંધો પહેલેથી જ આપવામાં આવ્યા હતા.

૭૩. આમ, અમે મુદ્દા નં.૨નો જવાબ આપીએ છીએ કે મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત સમક્ષ પહેલા ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં તપાસ એજન્સીની ભૂલને આરોપીના કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવાના અધિકાર સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. જ્યારે એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૬ના આધારે એન.આઈ.એ. દ્વારા યુ.એ.પી.એ. હેઠળ કાર્યવાહીની વાત આવે છે, ત્યારે પ્રતિબદ્ધ કાર્યવાહીની જરૂર નથી. આનું કારણ એ છે કે સ્પેશિયલ કોર્ટ મૂળ અધિકારક્ષેત્રોમાંના એક તરીકે કાર્ય કરે છે. એન.આઈ.એ. અધિનિયમની કલમ ૧૬ના આધારે, કોર્ટે સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૯૩ની જરૂરિયાતોને અનુસરવાની જરૂર નથી.

૭૪. અમે તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં સંબંધિત અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આધાર રાખેલા કેસ કાયદાની પણ તપાસ કરી છે. જો કે, અમારા માટે નિર્ભર નિર્ણયોમાંથી દરેકની ચર્ચા કરવી જરૂરી નથી કારણ કે કોઈપણ નિર્ણયો અરજદારને લાભદાયી નથી. દરેક નિર્ણય કેસની વિશિષ્ટ હકીકતોમાં હોય છે.

૭૫. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, બંને અપીલ રદ કરવા પાત્ર છે. જો કે, અમે આખરી હુકમ પસાર કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, આ મુકદ્દમામાં એક અસ્પષ્ટ વિસ્તાર છે જેની આપણે તપાસ કરવી જોઈએ અને તે સંબંધમાં કંઈક કહેવું જોઈએ. અલબત્ત,

અપીલકર્તાઓ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આ અસ્પષ્ટ વિસ્તારમાં પ્રવેશ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ દેશની સર્વોચ્ચ અદાલત તરીકે, આપણે તેની સામે અમારી આંખો બંધ ન કરવી જોઈએ.

<u>એન.આઈ.એ./રાજ્ય પોલીસ માટે આંખ ખોલનારી અરજી</u>

૭૬. અમારા ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં ઉલ્લેખિત તારીખો અને ઘટનાઓના ઘટનાક્રમ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ, સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ અંતિમ અહેવાલ એસ.ડી.જે.એમ., અજનાલાની અદાલતમાં ૧૫.૧૧.૨૦૧૯ પર દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૫.૧૧.૨૦૧૯એ અમારી સામેના બે અપીલકર્તાઓ, એટલે કે, જસબિર સિંહ અને વરિંદર સિંહની ધરપકડની તારીખથી ૧૬૧મો દિવસ હતો. ૦૮.૦૬.૨૦૧૯ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવેલા તેઓ પ્રથમ હતા. પંજાબ પોલીસે ૦૪.૦૯.૨૦૧૯ના રોજ યુએપીએની કલમ ૪૩ડી(૨)(બી) ની જોગવાઈનો ઉપયોગ કરીને તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે સમય વધારવા માટે વધારાના સેશન્સ જજ, અમૃતસરની કોર્ટમાં અરજી કરી હતી. જ્યારે સમય વધારવા માટેની આ અરજી દાખલ કરવામાં આવી ત્યારે ૯૦ દિવસની મુદત પૂરી થવા માટે માત્ર બે દિવસ બાકી રહ્યા હતા. આ એ હકીકત સૂચવે છે કે ૯૧મો દિવસ ૦૭.૦૯.૨૦૧૯ના રોજ રહ્યો હશે. ઉલ્લેખનીય બાબત એ છે કે અમૃતસરના એડિશનલ સેશન્સ જજે પંજાબ પોલીસ દ્વારા દાખલ કરાયેલી ૦૪.૦૯.૨૦૧૯ના રોજ કરવામાં આવેલ એક્સ્ટેંશન અરજીની તપાસ કરી હતી અને આખરે, તેના ૧૭.૦૯.૨૦૧૯ તારીખના આદેશ દ્વારા ૧૦૧મા દિવસે સમયમર્યાદા લંબાવી હતી. અમૃતસરના એડિશનલ સેશન્સ જજે સમય લંબાવવાનો આદેશ આપ્યો ત્યાં સુધીમાં ૯૦ દિવસનો સમયગાળો પૂરો થઈ ચૂક્યો હતો. નિર્વિવાદપણે, ૯૧મા દિવસે એટલે કે ૦૭.૦૯.૨૦૧૯ના રોજ કોર્ટ સમક્ષ કોઈ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી ન હતી. અમે શા માટે

કહીએ છીએ કે આ એક અસ્પષ્ટ વિસ્તાર છે તેનું કારણ એ છે કે જો અપીલકર્તા જસબીર સિંહ અને વરિન્દર સિંહે ૯૧મા દિવસે સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન માંગતી અરજીને પસંદ કરતા તો શું થયું હોત. સમય વધારવાની માંગ કરતી અરજી પેન્ડિંગ હતી. અધિક સેશન્સ જજે પણ આરોપીઓને નોટિસ આપ્યા વિના આવી અરજીને તાત્કાલિક એટલે કે ૯૦મા દિવસે અથવા તે પહેલાં મંજૂરી આપી ન હોત. જીગર ઉર્ફે જિમ્મી પ્રવિણચંદ્ર આદિત્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય સબંધે ૨૦૨૨ એસસીસી ઓનલાઈન એસસી ૧૨૯૦માં અહેવાલ આપ્યો હતો કે તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે ૧૮૦ દિવસ સુધીનો સમય લંબાવવામાં આવે તે પહેલાં આરોપી વ્યક્તિઓને સુનાવણીની તક આપવી પડશે. અપીલકર્તાઓ જસબીર અને વરિંદર સિંહની એકમાત્ર ભૂલ અથવા ખામી એ હતી કે તેઓ ૯૧મા દિવસે વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન મેળવવા માટે યોગ્ય અરજી કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. જો આવી અરજી દાખલ કરવામાં આવી હોત, તો અદાલત પાસે તેમને વૈધાનિક/ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ ન હોત. કોર્ટ એવું ન કહી શકી હોત કે મુદત લંબાવવાની અરજી પેન્ડિંગ હોવાથી, તે મુદત લંબાવવાની અરજીનો નિર્ણય થયા પછી જ યોગ્ય આદેશ પસાર કરશે. તે ફરીથી કાયદાની સ્થાપિત સ્થિતિથી વિપરીત કંઈક હોત. આ મુકદ્દમો એન.આઈ.એ. તેમજ રાજ્યની તપાસ એજન્સી માટે આંખ ખોલનારો છે કે જો તેઓ મુદત લંબાવવાની માંગ કરવા માંગતા હોય, તો તેઓએ સાવચેત રહેવું જોઈએ કે આવી મુદત લંબાવવાની વિનંતી છેલ્લી ઘડીએ ન કરવામાં આવે.

૭૭. જો આરોપીએ જામીન અરજીની પેન્ડન્સી અથવા ત્યારબાદ ચાર્જશીટ દાખલ કરવા અથવા અદાલત સમક્ષ ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા સમય લંબાવવાની માંગ કરતો અહેવાલ હોવા છતાં આવા જામીન માટે અરજી કરી હોય તો ડિફોલ્ટ જામીન પર મુક્ત થવાનો અધિકાર

અમલપાત્ર રહે છે. જો કે, જ્યારે આરોપી તેને અધિકાર પ્રાપ્ત થાય ત્યારે ડિફોલ્ટ જામીન માટે અરજી કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, અને ત્યારબાદ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા અન્ય કોઈ સક્ષમ અદાલત સમક્ષ ચાર્જશીટ અથવા સમય લંબાવવાની માંગ કરતો અહેવાલ પસંદ કરવામાં આવે છે, તો ડિફોલ્ટ જામીનનો અધિકાર સમાપ્ત થઈ જશે. અદાલત કેસની સંજ્ઞાન લેવા અથવા તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે વધુ સમય આપવા માટે સ્વતંત્ર હશે, જોકે આરોપી હજુ પણ સીઆરપીસીની અન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ જામીન પર મુક્ત થઈ શકે છે.

૭૮. ઉપર મુજબ અનુક્રમે પેરા ૭૬ અને ૭૭માં અમારા અવલોકનો **સૈયદ મોહમ્મદ અહમદ કાઝમી વિ. રાજ્ય ના (દિલ્હીની એનસીટી સરકાર) અને અન્યો**એ (૨૦૧૨) ૧૨ એસસીસી ૧ માં અહેવાલના કેસમાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા આપવામાં આવેલા આ કોર્ટના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યા છે, જેમાં અનુક્રમે પેરા ૨૫,૨૬ અને ૨૭માં, આ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું::

> "**૨૫.** સંબંધિત પક્ષો વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો, કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓ અને ટાંકવામાં આવેલા નિર્ણયને કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં લીધા પછી, અમે વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ શ્રી રાવલ દ્વારા રાજ્ય વતી રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ. એ હકીકતને નકારી શકાય તેમ નથી કે ૧૭–૭–૨૦૧૨ પર, જ્યારે એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા સીઆર નં.૮૬/૨૦૧૨ને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને અપીલકર્તાની કસ્ટડીને ગેરકાયદેસર ઠેરવવામાં આવી હતી અને અપીલકર્તા વતી વૈધાનિક જામીન આપવા માટે કલમ ૧૬૭(૨) સીઆરપીસી હેઠળ અરજી કરવામાં આવી હતી જે સુનાવણી માટે સૂચિબદ્ધ હતી. અરજીની સુનાવણી કરવાને બદલે, ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટે તેને બીજા દિવસ સુધી સ્થગિત કરી દીધી જ્યારે સરકારી વકીલે કસ્ટડી અને તપાસનો સમયગાળો વધારવા માટે

અરજી દાખલ કરી અને ૨૦–૭–૨૦૧૨ પર તપાસનો સમય અને અપીલકર્તાની કસ્ટડી ૨–૬–૨૦૧૨થી પાછલી અસરથી ૯૦ દિવસના વધુ સમયગાળા માટે લંબાવવામાં આવી હતી. ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટના આદેશની પૂર્વનિર્ધારિતતા માત્ર અસમર્થ છે એટલું જ નહીં, તે અપીલકર્તાને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યાની તારીખથી ૯૦ દિવસની મુદત પર અપીલકર્તાને પ્રાપ્ત થયેલા વૈધાનિક અધિકારને પણ હરાવી શકતી નથી.સંજય દત્ત [(૧૯૯૪) ૫ એસ.સી.સી. ૪૧૦:૧૯૯૪ એસ.સી.સી. (સી.આર.આઈ.) ૧૪૩૩] માં આ અદાલત દ્વારા ટિપ્પણી કરવામાં આવી છે અને વિદ્વત એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા અન્ય કેસો, આ કેસમાં ચાર્જશીટ દાખલ થયા પછી જ અલગ કરી શકાય છે અને વૈધાનિક જામીન આપવા માટે તે પહેલાં કોઈ અરજી કરવામાં આવી નથી. તે સારી રીતે પ્રસ્થાપિત છે કે જો આરોપી ચાર્જશીટ દાખલ થાય તે પહેલાં વૈધાનિક જામીન આપવાના તેના અધિકારનો ઉપયોગ ન કરે, તો એકવાર આવી ચાર્જશીટ દાખલ થયા પછી તે આવા લાભ મેળવવાનો તેનો અધિકાર ગુમાવે છે અને તે પછી તે માત્ર નિયમિત જામીન માટે અરજી કરી શકે છે.

૨૬. જો કે, આ કેસમાં સંજોગો અલગ છે કે અપીલકર્તાએ તે જ દિવસે તેના વૈધાનિક જામીનના અધિકારનો ઉપયોગ કર્યો હતો, જે દિવસે તેની કસ્ટડીને ગેરકાયદેસર ઠેરવવામાં આવી હતી અને ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આવી અરજીને તપાસ પૂર્ણ કરવા માટે સમય વધારવા માટે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી હાથ ધરવામાં આવી અને તેના પર આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા ત્યાં સુધી અનિર્ણિત રાખવામાં આવી હતી.

૨૭. અમે ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાની પ્રશંસા કરવામાં અસમર્થ છીએ, જેને હાઈકોર્ટ દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે અને અમારો મત છે કે અપીલકર્તાએ ૧૭–૭–૨૦૧૨ પર વૈધાનિક જામીન આપવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જ્યારે તેની કસ્ટડીને એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા ગેરકાયદેસર ઠેરવવામાં આવી હતી કારણ કે વૈધાનિક જામીન માટેની તેની અરજી તે સમયે પેન્ડિંગ હતી જ્યારે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા તપાસ ચાલુ

રાખવા માટે સમય લંબાવવાની અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી. અમારા મતે, વૈધાનિક જામીન આપવાનો અપીલકર્તાનો અધિકાર અનુગામી અરજીથી પ્રભાવિત થયો ન હતો અને મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અને હાઈકોર્ટ બંનેએ અન્યથા નિર્ણય લેવામાં ભૂલ કરી હતી." (ભારપૂર્વક)

૭૯. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, બંને અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને આથી રદ કરવામાં આવે છે.

૮૦. બાકી અરજીઓ, જો કોઈ હોય તો, તેનો નિકાલ કરવામાં આવશે.

.....સીજેઆઈ.

(ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચૂડ)

..... .ન્યાયમૂર્તિ

(જે.બી. પારડીવાલા)

નવી દિલ્હી;
૧ મે, ૨૦૨૩

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

DISCLAIMER: The translated judgements in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.